

Schvanner László

Nemzeti Közzolgálati Egyetem

Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Katonai vezetői szak

Témavezető: Forgács Balázs főhadnagy

Gerilla hadviselés a keleti hadszíntéren 1941-1944

(TDK pályamű – 2013 ősz)

Tartalom

<u>Tartalomjegyzék</u>	<u>2</u>
<u>A gerillaháborúról</u>	<u>3</u>
<u>Történelmi előzmények</u>	<u>8</u>
<u>Gerillaháború a második világháborús keleti hadszíntéren</u>	
• <u>a partizánmozgalmak kifejlődése (körülményei, okai stb.)</u>	<u>11</u>
• <u>a partizán hadviselés jellege a második világháborúban</u> <u>(szervezeti felépítése, tevékenységi köre, szervezettsége stb.)</u>	<u>19</u>
• <u>Németország és szövetségesei által alkalmazott partizánellenes eljárások</u>	<u>33</u>
• <u>a partizánok szerepe és hatékonysága a keleti fronton vívott harcokban</u>	<u>41</u>
<u>A partizánmozgalmak utóélete (a Szovjetunió felszabadulása után a háború</u> <u>befejeztéig, a szovjet hatalom alatt)</u>	<u>45</u>
<u>Felhasznált irodalom</u>	<u>46</u>
<u>Mellékletek</u>	<u>48</u>

A gerilla hadviselésről

Amióta az ember háborúzik nem volt olyan korszak, melyben ne jelent volna meg a gerilla hadviselési forma. Már a hadtörténelem korai szakaszában is jelen volt, de egészen napjaink háborúikig végigkísérik a hadtörténelmet.

A teljesség igénye nélkül elegendő csak arra gondolni, hogy már Nagy Sándor ázsiai terjeszkedése folyamán vagy Róma is a provinciális háborúk alkalmával megküzdött ezen hadviselési forma ellen, de példának vehető az Amerikát gyarmatosító európaiak ellen vívott indiánháborúk, illetve a Napóleon ellen harcoló spanyolok de korunk afganisztáni háborúiban is megfigyelhető ez a hadviselési mód.

A hadtörténelemben gyakorta előforduló gerillaháborúkról a 19. századig mégsem készült átfogó katonai irodalom, azonban ekkor Clausewitz megírta A háborúról című művét, mely annak ellenére is mai napig egyedülállónak és egyfajta alapkőnek számít, hogy ténylegesen - korán bekövetkezett halála miatt - a mű befejezetlen maradt.

Ennek a műnek egy fejezete erről a jelenségről szól, melyből kiderül az is mi pontosan a gerillaháború?

Ennek megismeréséhez nézzük meg ezt a munkát, az alábbi idézetek Clausewitz A háborúról című művének 6. könyvének 26. fejezetéből származnak.¹

„Általában az a nép, amelyik ésszerűen folytatja ezt a harcot, viszonylag fölénybe kerül azzal szemben, aki lemond róla.”

- Vagyis aszimmetrikus hadviselési kultúra révén bármely nép sikeresen felveheti a harcot bármilyen erős és fejlett legyen az ellene felálló reguláris haderő.

„De úgy is vélekedhetnénk, hogy a népi háborúra fordított erőt más harceszközök révén több sikerrel alkalmazhatnánk. Nem nagy fejtörésbe kerül, hogy meggyőződjünk róla, az ilyen erők jórészt nem állnak szabadon rendelkezésünkre, és tetszésünk szerint nem alkalmazhatók. Sőt a népi háború erejének lényeges része, az erkölcsi elem, csak ilyen alkalmazási mód révén jön létre.”

- Tehát a belefektetett erő (anyagi és humán egyaránt) csupán korlátozott módon használható, mely több okból fakad. Ez a fajta harc általában valamilyen az adott lakosság ellen irányuló külső hatásra való válaszreakcióként jelenik meg. Ebből adódik az is, hogy a népi háborút alkotó mozgalom alapja elsősorban a helyi lakosságra épül. Ezek azonban az esetek többségében nem rendelkeznek kellő szaktudással, korábbi tapasztalatokkal, illetve megfelelő szervezettséggel, amelyek alapvetően szükségesek egy reguláris haderő elleni sikeres nyílt küzdelem megvívásához. A felkelők erejének nagy részét az az erkölcsi elem adja, mely az ellenség részéről jelentkező fenyegetettségéből gyökerezik, ebből adódóan pedig ezt az erőt nem lehet más célra felhasználni, mint amire alapvetően megszületett. Ezáltal ha a fenyegetettség megszűnik az ellenállás is el fog halni a már nem létező cél hiányában, hacsak nem jelenik meg egy újabb fenyegető hatás, vagy közvetlenül az előző elmúlta után vagy később, hogy az ellenállás természetes módon folytatódhasson vagy újjászülethessen. Erős korlátoltsága ezen okokra vezethető vissza.

¹ Clausewitz, Carl von: A háborúról. 2. kötet, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1962, 279-285. oldal

„Természetes, hogy az ilyen szétszórt ellenállás, időben és térben egyesített nagy, csapásszerű hatásra nem alkalmas. E hatás, hasonlóan a fizikai jellegű párolgási folyamathoz, a felülettől függ. Minél nagyobb az ellenséges hadsereggel való érintkezési felülete, tehát minél jobban kiterjeszkedik az, annál nagyobb a népi felkelés hatása. Csendben tovaharapózó parázsló tűz módjára emészti az ellenséges hadsereg alapjait. Mivel sikeréhez idő kell, a két elem egymásra hatása közben feszültség keletkezik, ami vagy fokozatosan feloldódik, ha a népi háborút helyenként elfojtják, és másutt lassan megszűnik, vagy válsághoz vezet, amikor is az általános tűzvész lángjai az ellenséges hadsereg felett összecsapnak és arra kényszerítik, hogy még mielőtt elpusztulna, az országot kiürítse.

Az, hogy ilyen válság pusztán népi háború révén alakulhasson ki, oly nagy elfoglalt területet feltételez, amilyen Európában csak Oroszországnak van, vagy a betörő ellenség és az ország területe közti aránytalanság a feltétel, amilyen a valóságban nincs.”²

- A korábban már megjelenő probléma itt is megfigyelhető, méghozzá a népi háború alkalmazhatóságának korlátoltsága. Ez a hadviselési forma jellege révén ugyanis nem alkalmas időben hosszú lefolyású és hadászati méretekben szervezett vállalkozás/ művelet megvalósítására különösképpen szervezettsége és összehangolhatóságának nagyfokú hiányában. A lehetőségekhez mérten a népi háború hatása azonban a külső hatás térnyerésével egy időben arányosan fog növekedni, mely ez által az ellenség részéről folyamatos erőlekötést igényel majd annak hadműveleti területe mögött. A népi háború fokozatosan felőrli az ellene harcoló haderőt; az ellenséges erő ugyanis képtelen pontról pontra felszámolni a népi felkelés tűzfészkeit, mert ha egyes ellenállási csoportokat meg is tud szüntetni, a felkelés egésze tovább él. Ahhoz azonban, hogy pusztán aszimmetrikus hadviseléssel győzni lehessen egy reguláris erő ellen hatalmas kiterjedésű terület szükségeltetik, mely kiterjedése révén alapjaiban akadályozza meg, hogy az adott haderő képes legyen totális ellenőrzése alatt tartani azt.

„A népi háború hatékonyságának feltételei a következők:

- 1. a háború az ország belsejében folyjék;*
- 2. egyetlen balsiker ne döntse el;*
- 3. a hadszíntér területe nagy legyen;*
- 4. a nép beállítottsága ezt a háborút támassza alá;*
- 5. az ország átszegdelt és a hegyek, az erdők, a mocsarak vagy a földművelés jellege révén, nehezen járható legyen.”*

-A sikerességhez feltétlenül kell az alábbi 5 tényező. Az első az alapvető, amelyre minden épül, ugyanis ez járul hozzá, hogy a nép fenyegetettnek érezze magát, így pedig kibontakozzon a felkelés. Nem szabad egyetlen döntő csatának sem lennie, mely alapvetően megpecsételhetné a harc sikerességét, ehhez szükséges, hogy az egyes részek területileg más-más helyen legyenek, elegendő távolságra egymástól, mely nagy hadszínteret feltételez. Ha az egyik csoportosulás ugyanis vereséget szenved vagy az ellenséges haderő sikeresen felszámolja, a másiknak megmarad az esélye még a harc folytatására és az elvesztett területen való későbbi harcra is. A háború hatékonyságához szorosan hozzátartozik a szellemi beállítottság is, mint például, hogy a nép mennyire tűri el az idegen uralmat és így akarja-e a háborút egyáltalán, vagy hogy mennyire kitartóan képes harcolni. Ezen kívül a hatékonyságot

¹Clausewitz, Carl von: A háborúról. 2. kötet, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1962, 279-285. oldal

befolyásolja a terep is, ugyanis a felkelő nép a kezdetektől előnyben van a támadó ellen a helyismerete révén ezáltal maximális mértékben saját javára tudja felhasználni azt, különösen ha az adott terep az ellenségnek még külön akadályt is képez.

„A lakosság számának nincs döntő hatása, mert az emberekben van legkevesebb hiány. Az sem döntő éppen vagy legalábbis nem lehet az, hogy a lakosság szegény-e vagy gazdag; kétségtelen azonban, hogy a nép szegény, fáradtságos munkához és nélkülözésekhez szokott osztálya harciasabbnak és erősebbnek is bizonyul.”

- A morális tényező révén mindig lesz olyan számú ember, akik felveszik a küzdelmet az ellenséges erő ellen, így védvén szabad létüket. Ebben az esetben pedig nem számít a társadalmi hovatartozás, ugyanis a céljuk nagy valószínűséggel egyaránt ugyanaz lesz, habár az alsóbb társadalmi osztályokból kikerülő felkelők a harcban szívósabban fognak tudni részt venni, mint a gyakorta gazdagabb és kényelemhez szokott csoportokból kikerülőк ugyanis ők lehet, hogy elsőként kerülnek szembe a nélkülözéses életmóddal, de ettől függetlenül nem feltétlenül lesz rosszabb a harcban.

„A szétszórt települések ... a népi háború hatását nagymértékben elősegítik. Az ország ezáltal átszegedtebb és fedettebb lesz, az utak rosszabbak, ha sok is van belőlük, a csapatok elszállásolása nagyon nehéz, s főként a népi háború nagybani jellegzetessége, vagyis, hogy ellenállás mindenütt van és sehol sincs – kicsiben szüntelenül megismétlődik. Ha a lakosság falvakba tömörül, a nyugtalankodókat megszállják, vagy büntetésképpen kirabolják, felégetik stb.”³

– Az adott térség településrajza nagy mértékben befolyásolja az ellenséges haderő logisztikáját, vagyis az ellátását és az utánpótlását is, mely egyben annak az egyik legsebezhetőbb pontja is. Ezen kívül megnehezíti a felkelés miatt az ellenség részéről jelentkező esetleges megtorló akciók megszervezését is, ha az nem tud koncentrált csapást mérni egy adott pontra, vagy csak kisebb csoportosulásokra képes rácsapni ugyanis ezáltal már az az által várt hatékonyság sokszorosan kevesebb lehet.

„A népfelkelőket és a nép fegyveres csoportjait nem lehet és nem szabad az ellenséges főerő, sőt még a hadtestek ellen sem alkalmazni; ők ne a magot őröljék, hanem a felületen, a széleken rágódjanak. A nép a hadszíntértől oldalt eső tartományokban fogjon fegyvert, ahová a támadó ereje nem ér el, és igyekezzen azokat a támadó hatása alól egészen kivonni.”

– A nép által folytatott harcoknak olyan helyekre kell koncentrálniuk korlátozott cselekvési képességeik végett, amelyek az ellenség szemszögéből nem bírnak elsődleges jelentőséggel, így ott korlátozottabb és egyben gyengébb is a védelmük. Ezzel a taktikával pedig könnyebben vehetik fel a harcot és gyengíthetik azt, anélkül hogy számottevő veszteségeket kellene szenvedniük, e módon pedig hosszas lefolyással, lassanként képesek lesznek azt felőrölni, mert ebből az fog következni, hogy az ellenséges főerőből kell kikülöníteni a szárnyak védelmére az erőt, mely gyengíti egyben a főerőt is.

„... be kell látnunk, hogy fegyveres parasztokat katonák módjára nem terelhetünk magunk előtt, mint a nyáját; az összetart és rendszerint az orra után fut, míg az előbbieк, ha szétugrasztyják őket, mindenfelé szétszóródnak anélkül, hogy ehhez bonyolult tervre volna szükségük.”

³Clausewitz, Carl von: A háborúról. 2. kötet, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1962, 279-285. oldal

– Míg a katonák vezetése az általuk betanult és szükség esetén reflexszerűen használt cselekvéseken alapul, addig a felfegyverzett nép esetében ez az elem nem figyelhető meg, hanem ott az ösztönszerű cselekedetekből épül fel.

„Az ellenség a népi felkelés hatása ellen csak kikülönítésekkel: szállítmányai kíséréseivel és a katonai állomások, a hágók, a hidak stb. megszállásával védekezhet.”

– A felkelés a jellegéből adódóan rejtett lesz az ellenség elől, ezáltal az nem tudja érvényesíteni az alapvetően nyílt hadviselési formáját. Legsebezhetőbb pontja pedig a logisztika lesz oly módon, hogy arányait tekintve itt összpontosul a legkevésbé az ereje annak jelentősége ellenére. Ahhoz pedig, hogy ezt sikeresen védeni lehessen, a főerőkből kell erőket átcsoportosítani, melyek méretei függnék a már elfoglalt területek nagyságától, ugyanis a védelem teljes sikerességéhez a logisztikájának minden elemét kénytelen lesz megvédeni.

„... a népi háború köd- és felhőszerű jellege tömör testté sohase sűrűsödjön, különben az ellenség kellő erővel ráveti magát, elpusztítja azt és sok foglyot ejt.”

– A „láthatatlanság” alapelveként folyamatosan fent kell állnia, ez biztosítja a küzdelem fent maradását, ugyanis a nép által vívott háború képtelen nagyobb méretű harcok nyílt megvívására, így ha az összetömrödik, az ellenségnek könnyű lenne azt megsemmisítenie.

„Másképpen azonban mégis szükséges, hogy ez a köd bizonyos pontokon gomolyaggá sűrűsödjön, és villámcsapással fenyegető felhővé váljék. Ezek a pontok, mondottuk már, főként az ellenséges hadszíntér szárnyain vannak. A felkelők itt a haderő csapatainak némi kiegészítésével, nagyobb és rendezettebb egészbe tömörüljenek úgy, hogy már rendezett hadsereg benyomását keltsék, és nagyobb vállalkozásokat is kockáztassanak.”⁴

– Az ún. sűrűbb részeknek elsődleges feladatuk, hogy az ellenség védelmének gyengébb pontjainál megerősödve arra komolyabb fenyegetést jelenthessenek, mely hozzájárulhat később ahhoz is, hogy a fő hadszínterről kelljen támogatnia a mellékhadszínterek eseményeit és akár „hátról” jelentkező veszélyérzet az ellenséges haderő személyi állományát is képes lesz később demoralizálni.

„A sűrűbb részek arra hivatottak, hogy az ellenség nagyobb visszaküldött csapatait megtámadják, emellett félelmet és aggodalmat keltsenek, fokozzák az erkölcsi hatást; nélkülük az összbenyomás nem volna eléggé erőteljes, és az ellenség számára az egész helyzet nem volna elég nyugtalanító.”

– A megerősödő felkelés segítségével az ellenség számára egy instabil háterszág kialakítása a megszállt területeken, végül a folyamatos veszélyérzetben levőség érzékeltetése, hozzájárulván a harci morál fokozatos csökkentéséhez. Ha ez nem történne meg, akkor az ellenség teljes erővel lenne képes a további terjeszkedésre, mely csak tovább erősíteni alaphoz előnyös oldalukat.

„A hadvezér a felkelés e sajátos alakulását legkönnyebben úgy váltja ki, ha hadseregbeli kis csapatokkal támogatja.”

– Vagyis a reguláris haderőből kikülönített kisebb csapatokkal erősítheti a népi harc hatékonyságát, annak gyorsabb és szakszerűbb kiképzése illetve hatékonyabb vezetése folytán is.

⁴Clausewitz, Carl von: A háborúról. 2. kötet, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1962, 279-285. oldal

„A népi háborúban az erős ellenséges ellenhatás megelőzésének más módja is van; ez egyben e háború gyakorlatának egyik alapelve. Az alapelv szerint: e nagy jelentőségű hadászati védelmi eszköznél harcászati védelemre ritkán vagy sohasem kerüljön sor.”

– A fegyverrel felszerelt nép lehetőség szerint nem szabad, hogy nyíltan védekezzen az ellenség hadereje ellen, annak egyértelmű fölénye miatt. E módon az ellenség képessé válna arra, hogy a nép harcát könnyedén elfojthassa.

„... hadászati védelmi tervben a fegyveres nép közreműködése kétféleképpen, vagy a veszített csata utáni utolsó segítségként, vagy a döntő csata előtti természetes támogatásként szerepelhet. Ez utóbbi az ország belsejébe való visszavonulást és azt a közvetett visszahatást feltételezi...”⁵

– Kétféleképpen működhet, mint utolsó segítség, tehát ha a saját ország hadereje vereséget szenvedett és emiatt kénytelen visszavonulni az ország belsejébe, míg a nép, felkelése révén akadályozhatja az ellenséges csapatok zökkenőmentes előrehaladását, így időt adva a saját reguláris erőnek az élőerő és felszerelés menekítésére. A másik lehetőség, hogy az ellenséges haderőn sikerült felülkerekednie a saját reguláris erőknek, és a nép a felkelésével elősegíti a visszavonuló ellenséges csapatok lassítását, ezáltal lehetőséget adva mind nagyobb mértékű pusztítására és arra hogy akár képes legyen újraszerveződni, így pedig végső soron egy döntő győzelem kialakítására a saját haderő részéről.

¹Clausewitz, Carl von: A háborúról. 2. kötet, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1962, 279-285. oldal

Történelmi előzmények

Az 1930-as években a Sztálin által vezetett Szovjetunió gazdaságpolitikájának elsődleges célja a kapitalista országoktól való függetlenedés és egy esetleges háborúra való felkészülés volt. A fejlesztés elsősorban az ipart, különösen a nehézipart érintette, mely rohamosan fejlődött. Ez azonban főképp a mezőgazdaság illetve más szektorok kárára történhetett csak meg, ebből következően a népesség életminősége nem javult, de gyakorta rosszabb is lett a folyamatosan jelentkező nélkülözés okán. Az előirányzott tervek megvalósítása azzal is járt, hogy az esetlegesen fellépő ellenállások - mint például a gazdag parasztságé a szövetkeztetés ellen - miatt azt sokszor a központi terror fenntartásával sikerült csak végrehajtani, ezen kívül Sztálin állandóan a társadalom vélt és valós ellenségeit kerestette, mely alapján senki nem érezhette magát biztonságban, bárkit bármikor deportálhattak valamelyik munkatáborba és/ vagy kivégezhettek felsőbb utasításra. Tökéletesen példázza ezt a párton belüli állandó tisztogatás, de a harmincas évek második felében lezajlott hatalmas mértékű tisztogatás a hadsereg felsőbb vezetésében is. Ezek erősen hozzájárultak ahhoz, hogy a mindennapokhoz hozzátartozott az állandó félelem, így a második világháború kezdetére az emberek már egy tökéletesen működő totalitárius állam elnyomása alatt éltek.

A Szovjetunió nemzetközi politikáját alapjaiban befolyásolta a kommunista ideológia, ugyanis a kommunizmus ellene volt minden más politikai rendszernek, és céljuk volt a világalomra való törekvés is. Azonban a két világháború közötti időszakban a kommunizmus még csak a Szovjetunióban volt jelen, ebből adódóan a hatalom a külvilágtól való elzártagra törekedett folyamatosan. A külföld részéről pedig többek között a lenini világalom vízió okozta bolsevikellenesség megakadályozta a kapcsolatok létrejöttét. Az állandó fenyegetettségtől tartó Sztálin pedig, hogy biztosítsa országa szuverenitását a nagyhatalmak ellenében, hatalmas hadsereget hozott létre. A kommunista ország kapcsolata a világgal az egyes országokban működő kommunista pártok támogatásában jelentkezett, mely része volt a világalom elképzeléseiknek.

Ezen külpolitikai helyzet ismeretében különösen érdekes az ország Németországgal való kapcsolata. 1922. április 16-án a Genovában tartott nemzetközi szintű gazdasági konferencia (1922. április 10. - 1922. május 19.) keretében a német és a szovjet delegáció Rapallóban szerződést írt alá, melyben az első világháborús és az orosz polgárháborús kártérítési ügyek felett rendelkeztek, vagyis mindkét fél lemondott az egymással szemben támasztott pénzügyi követeléseiről. Ezenkívül további rendelkezésként tartalmazta a két ország közötti politikai és gazdasági kapcsolatok felélénkítését, melyekkel a versaillesi békerendszer által teremtett „status quo” helyzeten való áttörés volt a cél.

A nyugat-európai hatalmak nagy meglepetéssel fogadták a júniusban kiadott rendelkezést, különösen Franciaország aggódott, félelmük pedig azon alapult, hogy a németek a jövőbeli szoros együttműködéssel vagy esetleges titkos záradék révén így próbálják kijátszani a versaillesi diktátumokat. Félelmük nem volt alaptalan. A szovjet és a német fél megegyezett egymással egymás katonai támogatásáról. A szovjet hadsereg kiképzését német katonák segítették, míg a német hadsereget a Szovjetunióból látták el olyan hadieszközökkel, mint például repülőgépek és harckocsik. A szoros együttműködés pedig olyan egyértelmű

jelekben is megmutatkozott, mint például az 1922 decemberében kikiáltott Szovjetunió elsőként való hivatalos elismerése. A szerződés szükségszerűségét azonban erősen mutatja, hogy az akkori Németország demokratikus állam, vele szemben a Szovjetunió kommunista állam volt, tehát politikai rendszereiket tekintve egymással szoros ellentétben álltak, azonban a várt eredmények miatt hajlandóak voltak egymással együttműködni.

Hitler 1933-as hatalomra jutását követően azonban a két ország lassan kezdett eltávolodni egymástól. Különösen erős hatással bírt például a Reichstag felgyújtásával (1933) vádolt kommunisták kiiktatása Németországban, vagyis először mandátumuk megvonása, majd koncentrációs táborokba való deportálásuk, mellyel Hitlernek Európa egyik legerősebb kommunista pártját sikerült felszámolnia. A két ország egymással való szembenállására másik példa a második világháborút közvetlenül megelőző katonai konfliktusban, a spanyol polgárháborúban (1936. július 17. – 1939. április 1.) volt tetten érhető, melyben a második spanyol köztársaságot katonai puccsal megdönteni próbáló nacionalisták és a köztársaságpártiak között kialakuló háborúba más országok is bekapcsolódtak, így a köztársaságpártiak mellé felsorakozó államok között említhetjük többek között a Szovjetuniót és Franciaországot is, míg a nacionalisták támogatói voltak Németország, Olaszország és Portugália. A benemavatkozási egyezmény (1936. december 25.) ellenére azonban továbbra is érkeztek anyagi támogatások mindkét fél részére. Míg a szovjetek nyíltan megszegték a szerződést a németek próbálták titokban tartani azt. A konfliktus végül a nacionalisták győzelmével ért véget, melynek eredményeképpen Franco tábornok kiépítette fasiszta diktatúráját.

A következő világháború előestéjén azonban egy újabb a világot megdöbbentő esemény történt. 1939. augusztus 23-án Moszkvában aláírásra került a német – szovjet megnemtámadási szerződés, közismertebb nevén a Molotov – Ribbentrop paktum, mellyel Hitler fő célja a háborús terveinek biztosítása, vagyis a Szovjetunió elhatárolása a többi nagyhatalom támogatásától, ez által a kétfrontos háború elkerülése. Ráadásul titkos záradékban rögzítették a két ország érdekszféráját, mint Lengyelország felosztását.

1939. szeptember 1-jén Németország megindította a támadását Lengyelország ellen, melyhez a korábbi szerződés értelmében szeptember 17-én a Szovjetunió is csatlakozott és kialakították a korábbi megegyezés alapján az érdekszférájukat Lengyelországban (Curzon-vonal). Szeptember 27-én a lengyel kapitulációval befejeződött a Németország keleti határán folytatott háború. Ezek után Hitler figyelme Nyugat- és Észak-Európára irányult. Franciaország és az Egyesült Királyság már szeptember 3-án hadat üzent Németországnak harci cselekményre azonban nem került sor („furcsa háború”, „ülőháború”). Ez alatt a Szovjetunió megindította Finnország elleni hadjáratát, mely a szovjet várakozásokkal ellentétben eleinte finn sikert hozott, de a finn hadsereg kudarcai után 1940 márciusában békére kényszerült. Jelentős hatása volt azonban ennek a háborúnak. A szovjetek nehézségeit többek között a németek is a Szovjetunió gyengeségének érezték, mely hozzájárult a későbbi német támadás várakozásainak meghatározásánál. Ezt követően 1940 áprilisában Németország elfoglalta Dániát és Norvégiát, májusban Hollandiát, Belgiumot és Luxemburgot majd május 14-én megindult a Franciaország elleni hadjárat is, melyet a villámháború sikerességének köszönhetően alig 6 hét alatt június 22-ére már be is fejezett. Ugyancsak 1940 júniusában a Szovjetunió okkupálta a balti államokat, és Romániával szemben területi követeléseit is végrehajtotta. 1940 augusztusában Hitler megindította az

Anglia elleni légi offenzívát, mely előkészület volt a későbbi német partraszállásra, az Oroszlánfőka hadműveletre. Az angliai csata 1941 májusára a németek kudarcával ért véget, mely a háborúban egyben az első német kudarc volt. 1940 augusztusában lezajlott a második bécsi döntés, mely Magyarország számára Észak-Erdély visszafoglalásával járt, ugyanekkor létrejött az afrikai hadszíntér is az Etiópia elleni olasz támadással. Hitler Mussolini megsegítésére az Afrika Korps, vagyis Afrika Hadtest elnevezésű csapatait vezényelte Rommel vezetésével az afrikai hadszíntérre. Szeptemberben Romániában Antonescu tábornok puccsa révén németbarát kormány jött létre, mely engedélyezte az ország területén német csapatok állomásoztatását. Szintén ebben a hónapban került aláírásra a háromhatalmi szerződés Németország, Olaszország és Japán között melyhez később csatlakozott Magyarország, Románia, Szlovákia és Bulgária is. 1940 októberében az olasz csapatok Albániából kiindulva megtámadták Görögországot, a támadást a görögök visszaverték, megsegítésére Hitler csapatokat küldött, melynek révén 1941 áprilisában a görögök vereséget szenvedtek. 1941 februárjában Hitler jóváhagyta a Szovjetunió elleni hadművelet tervét. 1941 márciusában Jugoszláviában államcsíny következett be, mely a németbarát kormány bukásával és egy angolbarát kormány létrejöttét okozta, emiatt Hitler támadást indított az ország elfoglalására, mely áprilisban sikeresen végződött.

Az 1941-es év azonban hatalmas fordulatot hozott a Szovjetunió történelmében is, ugyanis a hitleri Németország 1941. június 22-én megtámadta az országot, így megnyílt a keleti front.

A partizánmozgalmak kifejlődése

1941. június 22-én a hajnali órákban megindult a második világháború addigi legnagyobb hadművelete, a Barbarossa. Ezzel, a Szovjetunió elleni hadüzenet nélküli támadással Hitler az 1939. augusztus 23-án megkötött megnemtámadási egyezményt rúgta fel. A hadszíntéren két, egymással nagyságrendileg megegyező hadsereg nézett szembe, azonban a német fél több szempontból is előnyt élvezett a szovjet féllal szemben.

Elsősorban a meglepetés ereje dominált, mely kiegészült még azzal a ténnyel is, hogy Sztálin eleinte nem akarta elhinni a Hitler által indított akció valóságtartalmát a 2 évvel korábban megkötött szerződés érvényben levősége végett. Ezen kívül fontos a két hadsereg közötti hatalmas különbségeket is szemrevételezni. Sztálin a korábbi években hatalmas tisztogatásokat hajtott végre a hadsereg vezetésében, melyben nagyon gyakran a legkiválóbb katonai vezetőit küldte kényszermunkára vagy akár halálba. Ellenben a német fél részéről a vezetés tökéletesen működött, kiváló parancsnokok révén, ráadásul a német katona eddigre messzemenően harcedzettebb, tapasztaltabb és ez által felkészültebb is volt szovjet ellenfelénél.

A sikerhez alapvetően ez még nem lett volna elég, ugyanis a Szovjetunió hatalmas hátországa révén könnyedén vissza tudott vonulni, majd később újrarendeződni, melyet elősegített az is, hogy a szovjet nehézipar az Uráltól keletre települt. Ennek a kiküszöbölését Hitler és a német katonai vezetés is a villámháború gyorsaságában látta, vagyis még a tél beállta előtt kivívni a sikert a gyors előretöréssel és a hadvezetés terve szerint elérni az ún. Asztrahán (déli) – Arhangel'szk (északi) vagy röviden AA vonalat. Maga Hitler is magabiztosan állította: *„Nekünk csak a kaput kell betörnünk, és az egész korhadat épület összeomlik majd.”*⁶

Ezt igazolták a kezdeti sikerek, illetve a Vörös Hadsereg óriási veszteségei. Azonban szeptemberre már kezdett nyilvánvalóvá válni, hogy a szovjetek kezdeti felkészületlensége ellenére sikerült soraikat rendezni és ellenállásuk így egyre erősebbé is vált. Részben ez, részben az esős őszi időjárás, mely a közlekedést egyre inkább megnehezítette a hatalmas orosz sztyeppéken, a német hadsereg korábbi villámgyors előretörését fokozatosan lassította. Végül a tél kezdetére a német erők elérték a teljes kiterjedésüket a Leningrád – Moszkva – Sztálingrád vonal formájában, vagyis a korábban kitűzött célt nem sikerült teljesíteni, ráadásul Moszkvánál a szovjet erők már ellentámadást is képesek voltak intézni.

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága és az Állami Honvédelmi Bizottság 1941. június 29-én kiadott direktívája már megfogalmazta a partizánharcra vonatkozó utasításokat.⁷ Ezt követően Sztálin 1941. július 3-i rádióbeszédében a háború kezdete óta először szólt hivatalosan a szovjet néphez, beszédében a június 29-i direktíva alapján egyben felhívást intézett a megszállók elleni harcra, melyet az alábbiakban ismertettek: *„Könyörtelen harcot kell indítanunk a hátszág minden néven nevezendő szétzüllesztője, a szökevények, a pánikkeltők és rémhírtérjesztők ellen, meg kell semmisítenünk a kémeket, diverzánsokat és ellenséges ejtőernyősöket, gyors támogatást nyújtva mindezekben üldöző*

⁶ Dowswell, Paul: A második világháború, Pannon Literatura Kft, Kisújszállás, 2006, 30. oldal

⁷ Kühnrich, Heinz: Partizánháború Európában 1939-1945, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1973, 57. oldal

zászlóaljainknak. Szem előtt kell tartanunk, hogy az ellenség álnok, ravasz, jártas a csalásban és az álhírek terjesztésében. Mindezt figyelembe kell venni és nem szabad beugrani a provokációknak. Tekintet nélkül arra, hogy kiről van szó, azonnal haditörvényszék elé kell állítani mindenkit, aki pánikkeltéssel és gyávaságával gátolja a védelem ügyét. ... Az ellenség által megszállt körzetekben lovas és gyalogos partizánosztagekat kell alakítani, diverziós csoportokat kell létesíteni az ellenséges hadsereg egységei elleni harcra, a partizánháború felszítására az ellenség által megszállt terület minden zugában, a hidak és utak felrobbantására, a telefon- és távíróvezetékek megrongálására, az erdők, raktárak és szállítmányok felgyújtására. Az elfoglalt körzetekben elviselhetetlen viszonyokat kell teremteni az ellenség és székértelói számára, lépten-nyomon üldözni és irtani kell őket, meg kell hiúsítani minden intézkedésüket.”⁸

Felhívása eleinte azonban nem talált meghallgatásra a nép körében. Ennek fő oka, hogy a háború előtti Szovjetunióban a központi terror folytán az emberek állandó elnyomásban és félelemben éltek, így gyűlölettel viseltettek a kommunista hatalom iránt. Ennek következtében a német megszállás alá került területek népei, mint például a balti államok, Ukrajna lakossága valóságos felszabadítókként üdvözölte a bevonuló német csapatokat, melyeket néhol akár virágesővel is köszöntöttek.

A Németország által a keleti megszállt területeken alkalmazott politika és módszerek folytán ez a vendégszeretet hamarosan mély gyűlöletbe és a megszállóktól való félelemben csapott át, mely alapvetően hozzájárult a partizánmozgalom kifejlődéséhez. A német megszállói politika fő jellegzetességei az alábbiak voltak:

A hitleri ideológia és a megszállt területek

Ha a német csapatoknak az elfoglalt területen folytatott tevékenységének ideológiai forrásait keressük, akkor azt a nemzetiszocialista fajelméletben találhatjuk meg, melyhez szorosan kötődik a Lebensraum, vagyis élettér elmélet is.

A fajelmélet alapvetően azt tartalmazza, hogy egyes embercsoportok más embercsoportok felett állnak, mely ideológiát Hitler tovább fejlesztett Mein Kampf című művében. Ebben kifejti, hogy a német nép képviseli az „Übermensch”-et vagyis a felsőbbrendű fajt és ezáltal a világ többi népe felett áll, akik csupán az „Untermensch” - be vagyis az alsóbbrendű fajba tartoznak. Azonban utóbbi csoporton belül is megkülönböztette azokat, akik a német nép kiszolgálására szolgálhatnak illetve azokat, akiket ki kell irtani. A kiirtandó népek közé sorolta pl. a zsidókat, a színesbőrűeket, de a szlávokat is. Ehhez kapcsolódik szorosan a Lebensraum vagyis élettér elmélet, mely tervezetten keleti irányú terjeszkedés révén az ún. alsóbbrendű fajok, elsődlegesen a szláv népek kárára kívánt a német nép számára nagyobb életteret szerezni. Ezen két elmélet később alapvetően befolyásolta a Szovjetunió elleni német tevékenységeket.

A nyugat-európai politikájával ellentétben a keleti területeken zajló háborút a német politikai vezetés ideológiai, s egyben népiértő háborúnak tervezte. A nemzetiszocialista vezetésnek ugyanis fő célja volt, hogy a nemkívánatos elemektől megtisztítsa Kelet-Európát, mely

⁸ <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/sztalin/sztalin01.html> Részlet Sztálin 1941. július 3-i rádióbeszédéből, 2013. 11. 03. 11:30

elsősorban az itt élő nagy számú zsidóság illetve a kommunista ideológia követői ellen irányult. A népcsoportok kiirtására az alapot főleg az ideológiai tényező adta, míg a kommunizmus esetén további rendelkezésekkel erősítették meg azt. Ilyen volt az 1941 márciusában még a Barbarossa kezdete előtt kiadott ún. „Íránymutatás a politikai tisztek kezelésére” (Richtlinien für die Behandlung politischer Kommissare) rendelkezés, melyet később egyszerűsítve csak kommisszárparancsként (Kommissarbefehl) neveztek. Ennek értelmében minden elfogott kommunista pártfunkcionáriust azonnal ki kellett végezni, mely függetlenül a fogságba ejtő egységtől azonnali végrehajtást kívánt meg. Általánosan kivégzőosztagokat is létrehozták, az SS alárendeltségébe tartozó Einsatzgruppen A, B, C, illetve D csoportokat, melyek fő feladata volt a keleti területeket ellenőrizve az ott élő megsemmisítésre ítélt emberek (főleg a zsidóság) legyilkolásának folyamatos végrehajtása, ezáltal érve el a korábban kigondolt „faji tisztaságot” ebben a régióban. Ezeknek az eredményei eleinte a hatalmas kivégzések voltak az egyes területeken, mely egyik borzalmas példája a Babij Jarnál végrehajtott akció volt, ahol közel 34 ezer ukrán zsidót mészároltak le csupán napok leforgása alatt. 1942-43-ra pedig már elsődlegesen az addigra megszervezett koncentrációs táborrendszer szolgált az ideológiai népirtás végrehajtására. A főbb táborok éppen a keleti területeken zajló ideológia háború miatt voltak megtalálhatóak ebben a régióban, mint például Auschwitz-Birkenau, Treblinka vagy Sobibor.

A népirtásra épülő háborús politika azonban az egyik legrosszabb, mely alapvetően kudarcra van ítélve. Ez ugyanis a megszállókkal korábban akár együttműködő népet is rövid időn belül azok ellen fordítja, de mindenképpen folyamatos ellenállást okoz, melynek fő veszélye abban áll, hogy a haláltól fenyegetett csoportot arra készíti, hogy az bármilyen akár radikális eszközt is bevetson élete megóvása érdekében. Ennek eredménye pedig kétséget kizáróan egy olyan megszállt régió lesz, melyet a megszálló erő képtelen lesz teljes mértékben saját irányítása alatt tartani.

A nyersanyagok kifosztása és az erőforrások öncélú mértéktelen kihasználása

Németország másik fő célja a keleti területek hatalmas nyersanyagforrásainak a megkaparintása és a különböző erőforrások, vagyis a faji tisztogatáson kívül maradó humán erőforrás illetve a térség infrastruktúrájának kizárólag a saját célra való felhasználása volt.

A Vörös Hadsereg válasza ennek minél hatékonyabb megakadályozására a napóleoni háborúkban már megjelent „felperzselt föld” taktika volt, melyet a Barbarossa hadművelet megindulása után már közvetlenül alkalmazott is. Ez azt foglalta magában, ha a támadó fél elől már csak a terület feladásával járó, hátszágba való visszavonulás az egyetlen lehetőség, akkor azon a védő fél minden olyan vagyont megsemmisít, melyet a szembenálló fél később fel tudna használni a védő féllel szemben. Ezt bemutatandó az alábbiakban ismertetésre kerül egy amerikai újságíró által közölt tudósítás:

„Ukrajna fővárosának, Kijevnek békeidőben körülbelül egymillió lakosa volt. Kijev valóságos iskolapéldája volt annak, hogy a szovjet hadvezetés milyen alapossággal rombolt szét mindent, ami a város feladása után a németek célját szolgálhatta volna. A városon kívül az erdők nagy részét kivágták, hogy tankcsapdák építésére használják fel a fatörzseket. A ki nem vágott erdőkben a fák közé sűrűn drótokat húztak, és a drótokat csaknem minden lépésen aknákkal kötötték össze. A várostól délre a szovjet katonák bonyolult lövészárokszerzet

építettek ki, a lövészárkok előtt szögesdrót-védelmet állítottak fel, tankcsapdákat és álcázott tüzérségi állásokat alakítottak ki. Mielőtt a visszavonulás megkezdődött volna, az egész védelmi rendszert felrobbantották. Bent a városban félelmetes nagyságú barikádokat építettek. A városhoz vezető vasutakat és hidakat mindenütt felrobbantották, s ugyanezt tették a gyárakkal. Teljesen elpusztították a közműveiket, és így a németek villany, gáz és víz nélkül maradtak. Végül az egész várost felgyújtották, a szétrombolt vagy felgyújtott épületekben időzített aknákat rejtettek el, amelyek napokkal azután robbantak fel, mikor az orosz csapatok a városból már kivonultak. A vörösök magukkal vittek minden tűzoltó felszerelést, és természetesen nem maradtak a városban tűzoltók vagy szakmunkások, akik a szétrombolt közműveket helyre tudták volna állítani. A németeknek évekre lenne szükségük, ha a rombolásokat csak részben is ki akarnák javítani. Abból a szállodából, ahol szállást kaptam, az oroszok magukkal vitték a szálloda egész fehérműködését. A szállodának azelőtt Vörös Szálloda volt a neve, a németek most át keresztelték Szabadság Hotelre. A németek kezére került városokban véghezvitt pusztítások azt mutatták, hogy az oroszok a világ legjobb szabotőrei. A kiürítés után ott hagyott időzített bombákat a szovjet műszaki alakulatok olyan tehetségesen helyezték el, hogy a németek legtöbbször képtelenek voltak megtalálni és ártalmatlanná tenni őket. Egyedül Kijevben legalább 10 ezer időzített aknát helyeztek el; ezeknek a legnagyobb része felrobbant, és százával döntötte össze a város legfontosabb középületeit. A kisebb aknák a kézigránatokhoz hasonló gyújtószerkezettel voltak felszerelve. Ezeket százával helyezték el a kiürített épületekben, kályhákban, faliszekrényekben, a lakásban hagyott pamlagok alatt, ágyakban, úgyhogy ha valaki hozzányúlt ezekhez a berendezési tárgyakhoz, kinyitotta a faliszekrény ajtaját, ráfeküdt a pamlagra vagy az ágyra, megrántotta a gyújtózsínort, és következő pillanatban a titokban elhelyezett akna felrobbant. Sok bombát telefonkagylóval vagy villanykapcsolóval kötöttek össze. Ha valaki felvette a kagylót, vagy felkattintotta a villanyt, esetleg megnyitotta a vízcsapot, egy titokban elhelyezett bomba vagy akna felrobbant, sokszor nem is abban az épületrészben, ahol az illető tartózkodott, hanem néhány emelettel feljebb vagy lejjebb, az épület pincéjében, hogy a robbanás vagy a felrobbant bomba nyomán keletkezett tűzvész még veszélyesebb károkat okozzon. Ogyesszában az az épület, amelyet a román hadsereg vezérkara foglalt le magának, felrobbant, miután az egyik szobában valaki elzárta a vízvezeték csapját. Kijevben és Ogyesszában száz meg száz nagyméretű időzített bomba robbant fel négy nappal azután, hogy a szovjet csapatok elhagyták a várost. A legtöbb ilyen szerkezet kettőt robbant. Az első robbanás elpusztította az épületet, a második alkalmával pedig gyújtóbomba lépett működésbe, és lángba borította a felrobbantott házat. A Vörös Hadsereg ezenkívül úgynevezett teleigniciós bombákat is használt. Ezeknek a gyújtószerkezete különlegesen készített rádióvevő készülékkel volt összekötve. Ezek a vevők bizonyos hullámhosszon működésbe hozták az akna robbanószerkezetét. Amikor az oroszok kivonultak, és már több száz kilométeres távolságra voltak, rádiókészülékeken a megfelelő hullámhosszt sugározták, s erre a teleigniciós bombák mintegy titkos parancsra egyszerre robbantak fel. Egy alkalommal német aknakereső műszakiak három és fél tonna robbanóanyaggal megtöltött és teleigniciós gyutaccsal ellátott bombát találtak a kijevi Lenin-múzeum épületében. A bombát eltávolították, de egy hasonló másik, amelyet nem sikerült megtalálniuk, teljesen romba döntötte a múzeum épületét. A legtokéletebben végrehajtott szabotázszt a hatalmas

Nyikolajev hajógyárban láttam, ahol 25 ezer munkás dolgozik. A hajógyárban egy kétharmadrészben készen állott egy új 35 ezer tonnás csatahajó.

*A rombolások közben az acéllemezekből összeállított hajótestet meghagyták, de egyébként minden mozgatható és felrobbantható gyári felszerelést, kisebb félkész hadihajókat és tengeralattjárókat úgy szétromboltak, hogy helyrehozatalukra a németek még csak nem is gondolhattak. Amit a szovjet uralom alatt az orosz nép húsz év alatt épített és alkotott, azt most a háború érdekében gondolkodás nélkül néhány óra alatt elpusztították. A németek nemzeti ellenállási mozgalmakkal kerültek szembe Lengyelországban, Norvégiában, Franciaországban, és különösen sok bajuk volt ilyen szempontból a meghódított Jugoszláviában. De a szervezett ellenállásnak az a kegyetlen és könyörtelen módja, ahogyan az orosz partizánok vetették rá magukat a gyűlölt németekre minden eddig tapasztalt méretet felülmúlt.*⁹

Míg a reguláris erők az előbb ismertetett taktikával, illetve amikor lehetőség adta a gyárak és más vagyon Urálon túlra való menekítésével próbálta azt a németek elől elvenni, addig a civil lakosság eleinte a passzív ellenállást választotta a megszállók elleni szembeszállás eszközéül. Ennek következtében egyre gyakoribbá váltak a megszállók különböző intézkedéseinek - legyen az akár politikai, katonai vagy gazdasági - való engedetlenségek illetve az azok megghiúsítására tett törekvések. Ezt példázza az alábbi idézet is: „A szovjet emberek, hogy megghiúsítsák az ellenség rablóterveit, mindenféle ürüggyel kibújtak a munka és az alól, hogy az úgynevezett munkaközvetítő hivatalokban nyilvántartásba vegyék őket. Megrongálták vagy megbízhatóan elrejtették az ipari üzemek megmaradt felszereléseit és nyersanyagait.”¹⁰

A Németország által megszállt hatalmas területek embertömegei eközben a német humán erőforrás terveiben játszottak fontos szerepet, ugyanis a fő cél főleg a szláv népekkel a Németországba való deportálás volt és ottani dolgoztatásuk. Ezáltal a végső terv a német nép teljes kiszolgálása lett volna, mint az a fajelméletből következett, a háború időszaka alatt gyakorlati oka is volt azonban, mégpedig hogy a hadsereg sorait feltöltve a német területek munkásigénye nagyobb volt annál, amennyi rendelkezésre állt. Ez a módszer ellenben lehetőséget nyújtott arra, hogy feltöltsék ezt a létszámot ilyen rabszolgasorba taszított munkásokkal, akik elsősorban az egyes munkatáborokban települő gyártelepeken voltak foglalkoztatva, emellett pedig a megszállt területeken is létrehoztak munkaszolgálatos alakulatokat ezekből a népekből, melyek elsődleges feladata a német fegyveres erők közvetlen kiszolgálása volt.

A kollektív bűnösség elve

A Németország által a keleti hadszíntéren gyakorta alkalmazott módszerek közé tartozott a kollektív bűnösség elve is (Kollektive Gewaltmassnahmen). Ennek lényege az volt, hogy a partizánok egyes akcióiért, amit Németország és szövetségesei kárára okozott, a láthatatlan ellenség elleni megtorló akciókat gyakorta a civil lakosság szenvedte el. Az ellenállás népi jellegéből adódott ugyanis, hogy a megszálló erők képtelenek voltak megkülönböztetni az

⁹ Commager, H. S. : A második világháború története, Holnap Kiadó, 1991, 151.-154. oldal

¹⁰ Grecsko, A., A.: A második világháború története 1939-1945, 4. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1977, 171. oldal

ártatlan civil lakosságot az ellenállásban részt vevő lakosságtól. A német vezetés részéről azonban kétség sem fért ahhoz, hogy az egyébként ártatlan civil lakosság is felelős az egyes partizáncsoportok által elkövetett cselekedetekért, ugyanis ha másképp nem is, de hallgatólagosan hozzájárulnak ezen cselekmények sikeres végrehajtásához. Erre a német csapatok a megszállt falvakban figyelmeztetésül plakátokat helyeztek el, melyek lényege abban állt, hogy a területi biztonságért a települések helyi vezetői a felelősek, a partizánok által a német csapatoknak okozott veszteségekért pedig a civil lakosság fog bűnhődni. Emiatt gyakorta előfordult, hogy egyes sikeres akciókért, pl. sikeres szabotázsakció, nemzetiszocialista pártfunkcionárius elleni merénylet vagy akár már egy-egy partizánplakát megjelenéséért is megtorlásul a német vezetés akár falvak kiirtását is elrendelte.

Az alábbiakban ismertetem Wilhelm Keitel 1941. december 12-én kiadott magyarázatát az Adolf Hitler által december 7-én kiadott Éjszaka és Köd (Nacht und Nebel) nevezetű rendelethez, mely alapvetően meghatározta a kollektív bűnösség elvét:

„Tárgy: A birodalom vagy a megszálló hatalom ellen elkövetett bűncselekmények üldözése a megszállt területeken.

A Führer régóta megfontolt akarata, hogy a birodalom és a megszálló hatalom ellen irányuló támadások esetében a megszállt területeken az eddigiektől eltérő megtorló intézkedéseket kell foganatosítani a tettesek ellen. A Führer véleménye szerint az ilyen cselekedetek esetében a szabadságvesztés büntetést és az életfogytiglani fegyházbüntetést a gyengeség jelének tekintik. A hatásos és tartós megfélemlítés egyedüli módja a halálbüntetés, vagy olyan megtorló intézkedések, amelyek a tettes sorsa felől bizonytalanságban hagyják hozzátartozóit és a lakosságot. Ezt a célt szolgálja a Németországba való átszállítás. A bűncselekmények üldözésére vonatkozó mellékelt rendeletek egyeznek a Führer nézeteivel.”¹¹

Ennek a politikának a kudarcát tökéletesen mutatja az a tény, hogy a partizánmozgalmakhoz egyre nagyobb számban csatlakozott a polgári lakosság, különösen egy-egy megtorló akció után. Emellett kiemelendő, hogy ezek az emberek már nem feltétlenül a kommunista ideológia és párt iránt feltétlenül lojális emberek voltak, hanem egyre inkább a megszálló hatalom könyörtelensége elől menekülő lakosság, melynek nem volt más lehetősége az életben maradásra, mint a menekülés és a szembeszállás. Végeredményként tehát kijelenthető a német politika a tervezett céllal szemben éppen annak ellenkezőjét érte el.

Az 1941-es térfoglalás révén Németország területe több mint 1 millió km² –nyi területtel gyarapodott. Ez a hatalmas területszerzés rendkívüli eredményt jelentett, azonban a német hadvezetés korábbi terve ellenére az év végére nem sikerült a totális győzelmet kivívni a szovjet óriás felett, mely már nyilvánvalóvá tette egy hosszabb idejű háború jelenlétét, mely a német vezetést mérhetetlenül nagy kihívás elé állította, mégpedig a Németországtól több ezer kilométerre harcoló csapatok logisztikai ellátása miatt. A hadsereg logisztikai ellátása pedig minden hadsereg esetén a leginkább sebezhető pont. A német ellátás vizsgálatához feltétlenül szükséges megtekintenünk az ennek alapjául szolgáló közlekedési hálózat jellegét a hadszíntéren. Az alábbi adatok az általános közlekedési hálózatról Edgar M. Howell *The Soviet Partisan Movement 1941-44* című munkájából származnak.¹²

¹¹ <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/k11207.html> 2013. 11. 04. 16:30 Keitel 1941. december 12-én kiadott magyarázata Adolf Hitler Nacht und Nebel című rendeletéhez

¹² Howell, Edgar M.: *The Soviet Partisan Movement 1941-44*, Department of the Army, Washington, 1956, 5-7. oldal

A közlekedési hálózat:

- Vasút: 1941-ben a Szovjetunió 21 756 000 km² területére jutó vasutak hossza összesen 83 686 km volt csupán, ennek is nagy hányada az ország európai területein volt megtalálható. Összehasonlításképpen, az európai szovjet területekre jutó vasúti sűrűség 28 km volt 2590 km² területre, szemben Németországban az azonos területre jutó vasutak sűrűsége 255 km. Ráadásul a Szovjetunió vasútjainál fontos tényező, hogy csupán kevesebb, mint 15 %-a volt alkalmas a nehéz kategóriás szállítványozásra. Ezenkívül a vasúti szabvány is eltérő volt, emiatt a szállítmányok átrakodása is szükségeltetett a csapatokig való eljuttatásához.

Az alábbi térkép szemlélteti az európai szovjet területek elsődleges vasútvonalainak elhelyezkedését.¹³

Vasútvonalak a Szovjetunió európai területein 1941-44

¹³ Howell, Edgar M.: The Soviet Partisan Movement 1941-44, Department of the Army, Washington, 1956, Map 2.

- **Utak:** A szovjet úthálózat a második világháború alatt becslések szerint 97-103 000 km hosszúságú volt, melyek nagy részét szintén az európai területek tartalmazták. A főbb útvonalak elhelyezkedése általánosságban nagyjából a vasútvonalakkal megegyező volt, ugyanis a kettő gyakorta párhuzamosan készült el. Ezen úthálózatba azonban mindenfajta úttípust belesoroltak. Legnagyobb hányada ugyanis csupán földút, s mindösszesen 3860 km hosszúságúra becsülik azon utak hosszát, melyek szilárd burkolattal rendelkeztek. A legfejlettebb ilyen út a Moszkvát Szmolenszken keresztül Minszkkal összekötő út volt, mely egyben az egyetlen olyan út volt, mely nyugati értelemben autópályának vehető. A szilárd burkolatú utak azonban az erőteljes igénybevétel hatására rövid idő alatt leromlottak, míg a szilárd burkolattal rendelkező utak fő hátránya az esős tavaszi és őszi időszakban jelentkezett, ekkor ugyanis ezek az utak felázva feneketlen gödrökké váltak. A Szovjetunió úthálózatáról általános elmondható tehát, hogy szegényes és főleg gyenge minőségű utakból állt, mely a közlekedést igencsak nehezítette.
- **Vízi utak:** Annak ellenére, hogy a folyók viszonylag könnyedén járhatóak, illetve csatornahálózattal jól ellátottak voltak a belföldi forgalom csupán 8%-a zajlott vízen. Inváziós célra alkalmatlanok voltak észak-déli folyásirányukból, a tavaszi áradásokból és a téli befagyásukból adódóan.

A partizánmozgalmak jellege

Az ellenállási mozgalmak minden esetben ellenséges környezetben működnek az esetleges támogató reguláris erőktől távol, vagy azok hiányában támogatás nélkül kell funkcionálniuk. Ahhoz tehát, hogy ezek a csoportok életképesek maradhassanak feltétlenül szükséges a helyi civil lakossággal való szoros együttműködés. Ennek hiányában ugyanis, például ha a civil lakosság kollaborál a megszálló erőkkel ezeknek a mozgalmaknak a léte alapjaiban pusztulásra ítéltetett, ugyanis könnyedén kiszolgáltatottak lehetnek az ellenséges erőknek, a lakosság ugyanis támogathatja a partizánokat az ellenségről szerzett információval, de alapvetően a mindennapi létfenntartást is elősegítheti, mint például az élelemmel való ellátás terén.

Ami a szovjet partizánmozgalmat illeti különösen fontos, hogy a lakosság amellett, hogy önkéntesen is nagy számban csatlakozott a németektől való félelem miatt az egyes csoportokhoz, némely körzetben gyakorta előfordult, hogy sorozással kerültek be a fegyveres ellenállásba. Emellett a partizánok alapszükségletének számos alkalommal ellátását is a partizán fenyegetés jelentette kényszer hatására tették, ellenkező esetben ugyanis a németekhez hasonlóan a partizánok részéről is előfordult egyes falvakon való rajtaütés, fosztogatás, és civilek megölése. Ennek hatása a következő fejezetben ismertetésre kerül.

A partizánmozgalom jelentős mértékben a Közép illetve az Észak hadseregcsoport felelősségi körzetében tevékenykedett, de nagyobb csoportosulás létrejött a Krím félszigeten is az ott rekedt szovjet katonákból. Ellenben Ukrajnában és a kaukázusi régióban nem játszott számottevőbb szerepet, ennek oka abban gyökerezik, hogy az ukrán nép beállítottsága alapján a leginkább szovjetellenesnek volt mondható, ráadásul az ukránok jelentős mértékben támogatták is a németeket. Emellett a terep adottsága sem volt ideális, ugyanis a fehérorosz, és balti területekkel ellentétben Ukrajna északi részétől eltekintve a partizánok elsődleges búvóhelyeül és bázisául szolgáló kiterjedt erdőségek és áthatolhatatlan mocsarak helyett nagyrészt hatalmas sztyeppék voltak megtalálhatóak. Mivel a partizánmozgalom itt nem lelt nagyobb támogatottságra és a terep sem volt adott, így ebben a régióban a Krím- félszigettől eltekintve kizárólag kisebb, főleg önállóan tevékenykedő partizáncsoportok jöttek létre. Ezen túlmenően megjelenik a Clausewitz által leírt tényező is, mely szerint a nép hozzáállásában tükröződnie kell ehhez a fajta hadviseléshez való pozitív beállítottság, hogy sikeressé válhasson a mozgalom.

A partizánmozgalom a kezdeti nehézségek ellenére a háború alatt jelentős változásokon ment keresztül mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben. Ennek áttekintéséhez vizsgáljuk meg Heinz Kühnrich elemzését:

„a) a partizánformációk erkölcsi-politikai megszilárdulása és a szervezeti rendszernek, valamint a partizánok és a vezető káderek kiképzésének tökéletesítése;

b) a vezetés megjavítása a felső irányító szervek (törzsek, főparancsnokságok, katonai bizottságok stb.) megszervezése és átcsoportosítása, valamint új politikai és katonai káderek megnyerése révén;

c) olyan partizánalakulatok együttműködése és akcióinak összehangolása, amelyeket az ellenállási mozgalom különböző társadalmi erői és áramlatai irányítottak és befolyásoltak, valamint alárendelésük országos méretű közös vezetőszerveknek;

d) a felszerelés különösen a nehéz gyalogsági fegyverekkel való felszerelés, valamint az ellátás javulása;

e) speciális célokra alkalmazott különleges csoportok és osztagok szervezése, tanfolyamok felállítása és taktikai egységek alakítása;

f) célszerűbb akciók, a mozgékonyság növelése, a híradó- és jelzőrendszer tökéletesítése;

g) a partizánok akcióinak koordinálása a Hitler-ellenes koalíció hadseregei hadműveleteivel.”¹⁴

Ami a partizánmozgalom fejlődését illeti, a német megszállás alatt több időszakra is bontható:

- Kezdeti időszak (1941. június 22-től 1941 decemberéig)
- A partizánok megerősödésének időszaka (1941 decemberétől a sztálingrádi német vereségig-1943 januárja)
- A stratégiai fordulatok időszaka (1943 januárjától 1944-ig)
- A Szovjetunió teljes felszabadulásának időszaka (1944)

A kezdeti időszakban a partizánmozgalmat a viszonylagos szervezetlenség jellemezte. A Wehrmacht villámgyors előretörése révén a reguláris szovjet hadsereg számos alakulata esett csapdába messze a saját vonalaiktól. Ezekből az elszigetelődött alakulatokból nagy számban csatlakozott a helyi ellenállási mozgalmakhoz mind a vezetői, mind a beosztott állomány, de ezek közül is főképp azok, akik a kilátástalan helyzet ellenére sikeresen meg tudták őrizni a harci moráljukat illetve a kimerítő csatározások ellenére harceszközeik bizonyos részét is meg tudták óvni. „Például 1941 végén a krími partizánosztagba 1315 katona (a félszigeten levő partizánok létszámának körülbelül 35 százaléka), az orjoli terület osztagaiba pedig körülbelül 10 000 katona lépett be.”¹⁵

Ebben az időszakban az egyes csoportosulásokat még főleg az elszakadt reguláris erők, a szovjet rendőrség (NKVD) tagjai és a helyi kommunista szervezetek tagjai illetve a kommunizmus iránt lojális emberek alkották, az átlag civil lakosság megjelenése ezekben a szerveződésekben ekkoriban még nem volt számottevő tényező. A clausewitz-i elmélet azonban itt is visszatérő motívum, ugyanis a partizánmozgalom kialakulása ebben az esetben ténylegesen a katonai szerveződésekben volt képes kialakulni, melyhez csak később csatlakozott nagyobb számban a lakosság is.

Az ellenálló csoportok nagy része ráadásul a szervezettség hiányában még egymástól és Moszkvától is függetlenül önállóan tevékenykedett, nem állt rendelkezésre elegendő mennyiségű hadianyag, rádióösszeköttetés hiányában nem voltak képesek koordinált cselekvésekre a megszálló erők ellen, így ezen okok következtében még viszonylag jelentéktelen hatással bírtak a hadi eseményekre, sőt különösen kiszolgáltatottak is voltak.

Ebben az időszakban a partizánmozgalmak irányításával a területi pártkirendeltségek voltak megbízva. Az 1941-es év végére azonban számos partizánalakulat megsemmisült, melynek okai főleg a korai szervezetlenség, illetve a téli időjárás által nyitottá váló, a partizánok számára központi területekként szolgáló erdőségekben kiszolgáltatottá váltak a német támadásoknak.

Az alábbi térkép az 1941-42 telén működő partizáncsoportokat és működési körleteiket szemlélteti.¹⁶

¹⁴ Kühnrich, Heinz: Partizánháború Európában 1939-1945, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1973, 217-218. oldal

¹⁵ Grecsko, A., A.: A második világháború története 1939-1945, 4. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1977, 168-169. oldal

¹⁶ Grecsko, A., A.: A második világháború története 1939-1945, 4. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1977, 432-433. oldal

A partizánmozgalom megjelenésének fő körletei 1941-42 telén

A partizánok megerősödésének időszaka az 1942-es évre tehető. Ekkor ugyanis érdemi változások történtek. Az addig különböző önállóan tevékenykedő mozgalmak immár egyre nagyobb számban integrálódtak egy központi, Moszkvából irányított vezetés alá. A szervezeti

felépítésre vonatkozó rendeletet tartalmazza az alábbi, korábban már többször idézett A második világháború története 1939-1945 című mű 5. kötetéből vett részlet is.

„1942. május 30-án az Állami Honvédelmi Bizottság rendeletben fektette le a partizánmozgalom központi irányításának alapjait. E dokumentum az alábbiakat írta elő:

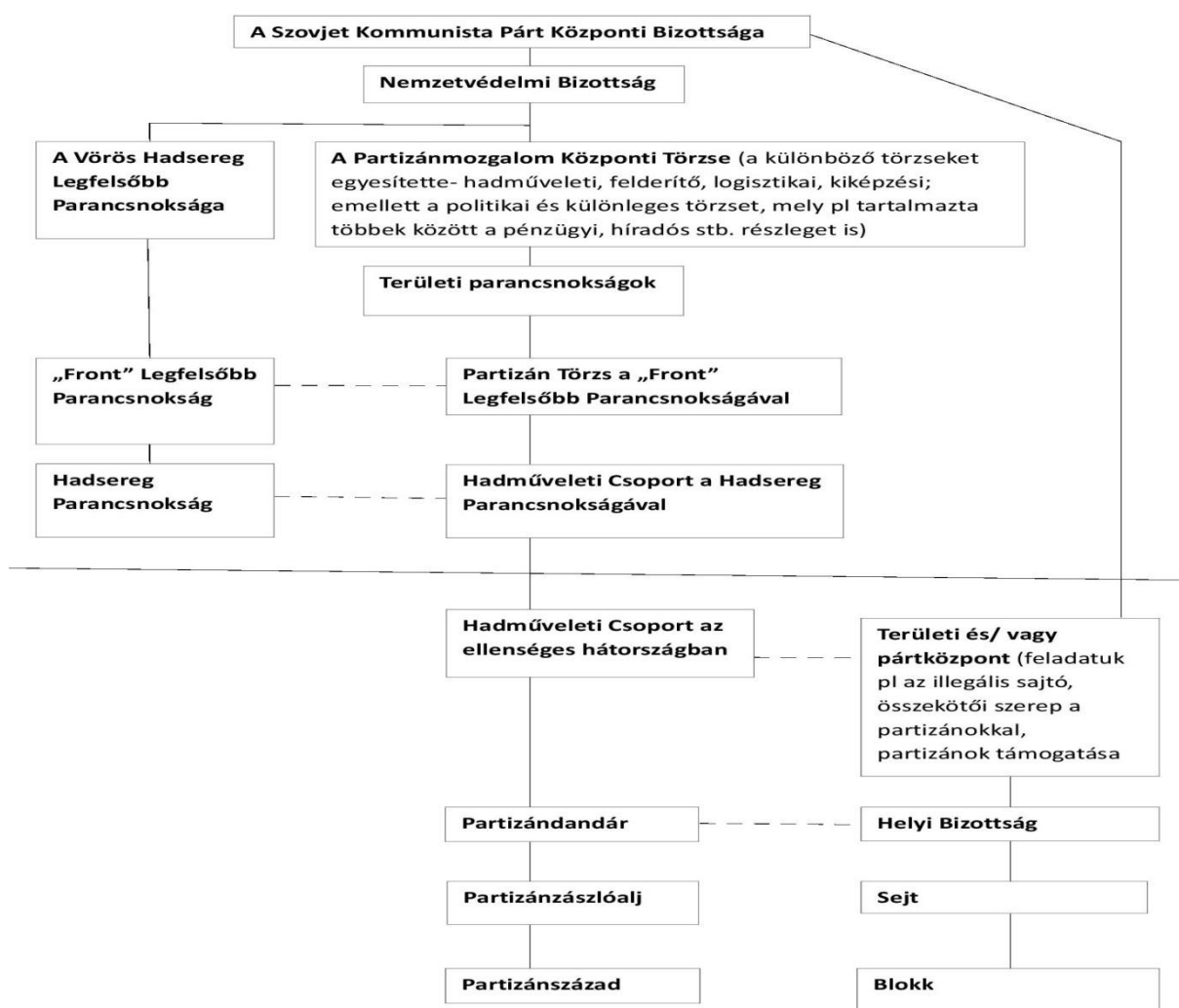
- 1) Az ellenség mögöttes területein kibontakozott partizánmozgalom egységes irányítása és továbbfejlesztése érdekében meg kell alakítani a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása mellett működő Partizánmozgalom Központi Törzsét.*
- 2) A partizánosztagok közvetlen vezetésére az illetékes frontok haditanácsai mellett működő alábbi partizánmozgalmi törzseket kell megszervezni:*
 - a) az Ukrajnai Partizánmozgalom Törzsét;*
 - b) a Brjanszki Partizánmozgalom Törzsét;*
 - c) a Kalinyini Partizánmozgalom Törzsét;*
 - d) a Leningrádi Partizánmozgalom Törzsét;*
 - e) a Karél-Finn Partizánmozgalom Törzsét.**A fent felsorolt törzseket a Partizánmozgalom Központi Törzsének kell alárendelni.*
- 3) A Partizánmozgalom Központi Törzse a partizánmozgalom irányításával kapcsolatos gyakorlati munkájában tartsa szem előtt, hogy a partizánmozgalom feladata az ellenséges háttország bomlasztása:*
 - a) az ellenséges utánpótlási vonalak rombolása (hidak robbantása, ellenséges gépkocsi- és fogatolt szállítmányok megtámadása);*
 - b) híradó vonalak rombolása (távbeszélő, távíró, rádióállomások);*
 - c) lőszer-, felszerelési, üzemanyag- és élelmiszerraktárak megsemmisítése;*
 - d) törzsök és az ellenség mögöttes területein található egyéb intézmények elleni rajtaütések;*
 - e) az ellenség repülőterein levő gépek megsemmisítése;*
 - f) a Vörös Hadsereg csapatainak tájékoztatása az ellenséges csapatok elhelyezkedéséről, létszámáról és mozgulatairól... ”¹⁷*

Ezen rendeletről következtetésként levonható, hogy a szovjet vezetés a partizánmozgalmat, mint a reguláris erőket kiegészítő tényezőt próbálta kezelni, vagyis felderítési céllal, mely nyilvánvalóan következik abból, hogy lényegében a frontvonal mögötti teljes hadszínteret lefedte az ellenállási mozgalom, így pedig a Vörös Hadsereg részére akár bármely területről képes volt az ellenséges csapatokról kért információt jelenteni. Ezen kívül pedig az ellenséges infrastruktúra és logisztikai ellátás terén szántak fontos szerepet számukra, célként kitűzve az ellenség tevékenységeinek ilyen fajta módon történő lebénítását. A partizánmozgalom szervezettsége szempontjából pedig azt a következtetést lehet levonni, hogy a szovjet vezetés a szimmetrikus és aszimmetrikus hadviselés keveredésének koncepcióját látta a partizánmozgalomban, vagyis megtartotta a nem konvencionális hadviselés formáit, mint például a clausewitz-i feltétel a népi háború kód- és felhőszerű jellegét, illetve az ellenséges vonalak mögötti tevékenységet, de felépítése és vezetése szempontjából a konvencionális elemeket viselte magán. Ezt a hadseregszerű vezetési hierarchia is kiválóan tükrözi, melyben valószínűsíthetően nagy szerepet játszott az, hogy a partizáncsoportok vezetését nagy

¹⁷ Grecsko, A., A.: A második világháború története 1939-1945, 5. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1978, 439. oldal

számban látták el a Vörös Hadsereg korábbi katonai vezetői, és alapvetően az is, hogy maguk a partizáncsoportok a saját erőiktől elszakadt katonai egységekből alakultak ki sok esetben. Többek között a brjanszki erdőségekben települő partizánkörzet is a korábban németek által bekerített reguláris szovjet erőkből jött létre, mely egyben magyarázatot ad arra is, hogy néhány csoport miért játszott már a kezdetektől kezdve az átlagosnál fontosabb szerepet. A későbbiekben a lakosság köréből csatlakozó tömeget pedig ezen elvek megtartásával képezték ki.

A szervezeti rendszer pontosabb megismeréséhez tekintsük meg az Edgar M. Howell művének egyik ezen témakörhöz kapcsolódó ábrája alapján készült hierarchikus szerveződést.¹⁸

Ezenkívül fontos szerepet szántak a mozgalomnak az ellenséges logisztika gyengítése terén, mellyel a Vörös Hadsereg terheit célozták könnyíteni oly módon, hogy ezáltal a lehető legnagyobb mértékben csökkentsék az ellenség ellátottságát, mind hadianyag, mind alapszintű ellátás, mint például az élelmezés terén. A harmadik fő tényező pedig az ellenséges tevékenységek dezorganizálása a híradás pusztítása segítségével. A Vörös Hadsereg és a partizánmozgalom ilyesfajta módon való együttműködése, mint azt a fenti ábra is jól példázza

¹⁸ Howell, Edgar M.: The Soviet Partisan Movement 1941-44, Department of the Army, Washington, 1956, 138-139. oldal Chart No 2. „Organisation of the Partisan Movement” ábra

megkövetelte egy tökéletesen kialakított struktúra létét, mely révén képesek voltak zökkenőmentesen koordinálni. Ezt szolgálta többek között a szovjet honi területen működő Partizánmozgalom Központi Törzsén belül minden feladatkörre külön specializálódott részleg, mely a Hadsereg Parancsnokságával és a politikai vezetéssel folyamatosan kapcsolatban állt. Ezalatt az ellenséges háterszágban tevékenykedő csoportokkal az ott megalakított vezetési szerv és a szovjet honi területen létrehozott párja közötti kapcsolaton keresztül zajlott. Másodlagosan azonban meghagyták a korai szervezeti rendből megmaradó párton keresztüli utasítási rendszert, mely különösen a partizánmozgalmak politikai/ideológiai nevelése szempontjából játszott fontos szerepet. Külön figyelmet érdemel az a tényező is, hogy már ebben az időszakban is megjelent a sejtes szerveződés, melyben az összekötő elemek gyakorta nem ismerték egymást, vagyis ezáltal növelték a biztonságukat oly módon, ha az egyik csoportba sikerült is ellenséges elemeknek (elsősorban a németekkel kollaboráló megszállt népek közül) akkor az nem járt feltétlenül más kapcsolatban álló csoport bukásával is.

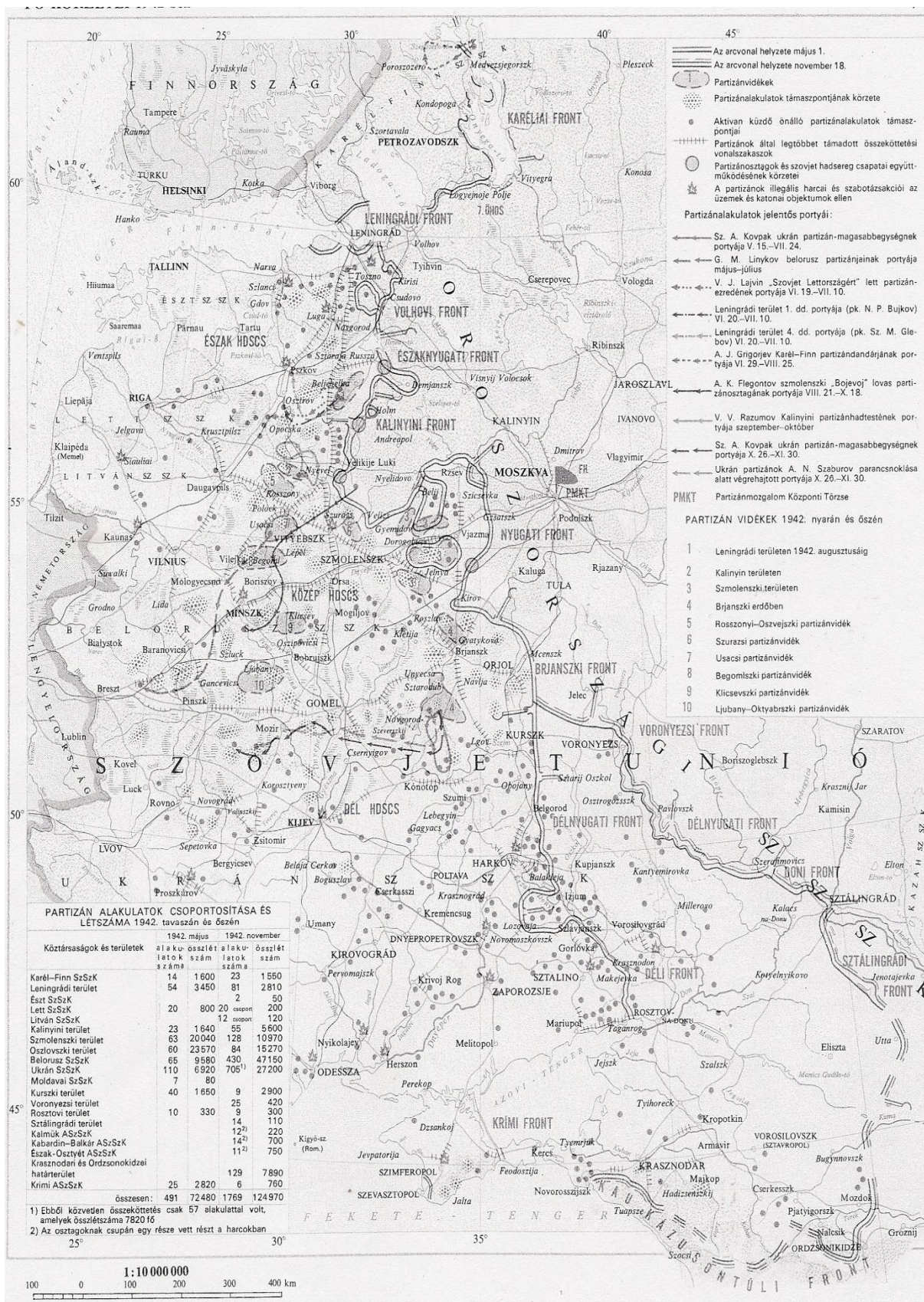
Ennek az időszaknak fontos eleme volt, hogy 1942. augusztus 1-jére felállították a Partizánmozgalom Központi Törzsén belül működő rádióközpontot, mely segítségével a koordináció is szorosabbá vált, mint például a logisztikai ellátás terén. Azonban 1942 nyarán még csupán a partizánalakulatok 24%-ának, míg ősszel is csak 50% körül volt azon csoportok száma, mellyel a moszkvai irányítás rádiókommunikációt volt képes folytatni.¹⁹

Az alábbi térképek a partizáncsoportok működési körleteit mutatja az 1942 évben, illetve a 1942-43 év telén.²⁰

¹⁹ Grecsko, A., A.: A második világháború története 1939-1945, 5. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1978, 440. oldal adatai alapján

²⁰ Grecsko, A., A.: A második világháború története 1939-1945, 5. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1978, 448-449. oldal

Grecsko, A., A.: A második világháború története 1939-1945, 6. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1978, 320-321. oldal (?)

A partizánok bázisai az 1942-es év folyamán

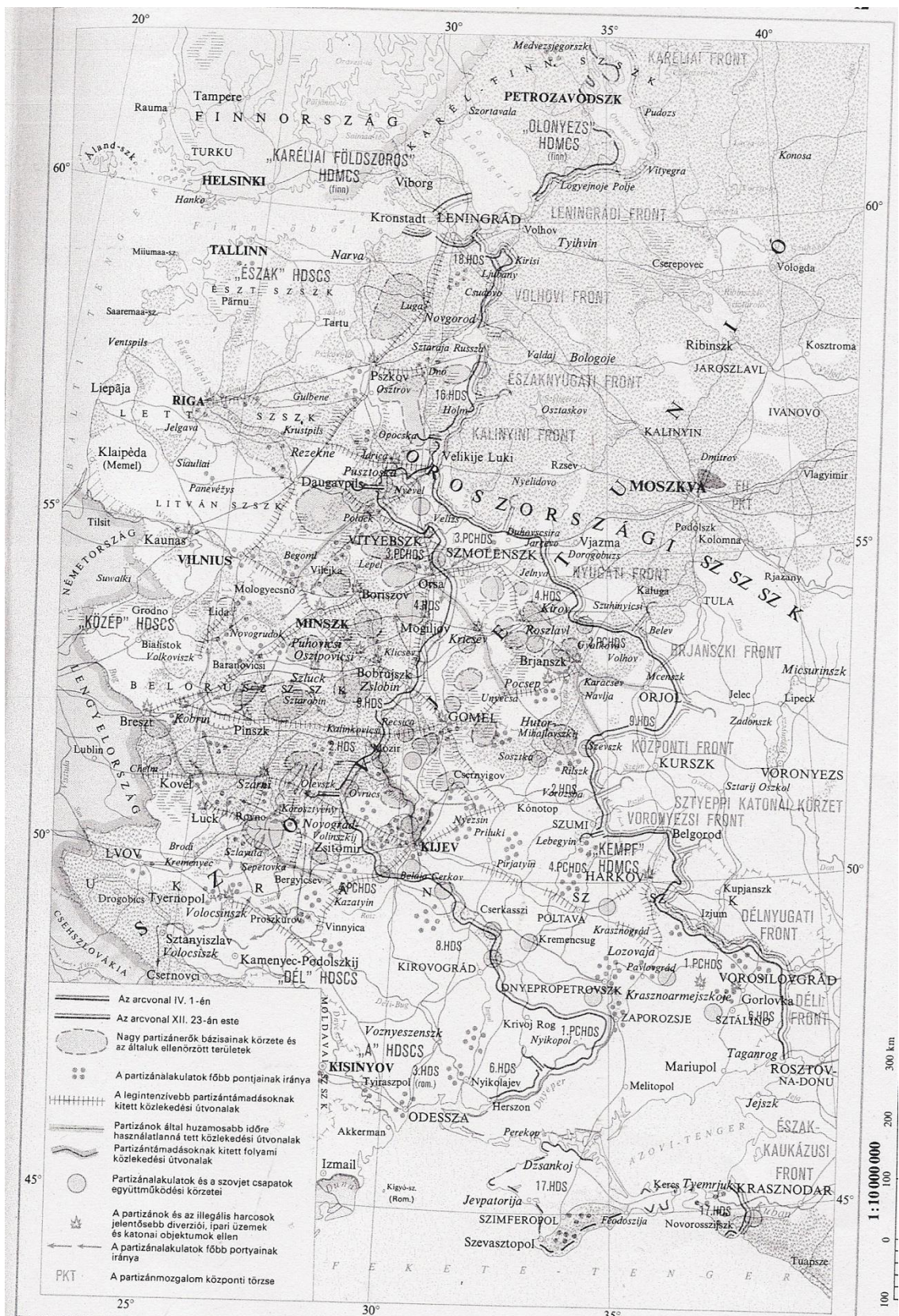

A partizánok bázisai 1942-43 telén

A stratégiai fordulatok időszaka a sztálingrádi német vereségtől kezdődik. Az 1943-as évet ugyanis már elsősorban a német csapatok folyamatos hátrálása jellemzi. Ezt még Hitler a Citadella hadművelet keretében a kurszki kiszögellésnél tervezett nagyarányú ellentámadással próbálta megfordítani, azonban a Vörös Hadsereg felkészültsége révén hatalmas kudarcként érte a német felet, ezenkívül ebben az időszakban történt az olaszországi hadszíntér megnyitása is, melyhez Hitler a keleti hadszíntérről, így a kurszki csatából is nagy számban vont el páncélos és más erőket, mellyel tovább gyengült az egyébként is hátrálásra kényszerített német haderő. De ez az időszak egyben a már felülről szervezett partizánellenes műveletek kezdete is. Ellenben a korábbi évhez képest márciusra a moszkvai irányítással rádiókapcsolattal rendelkező partizáncsoportok a szovjet becslések szerint elérték a 87%-os arányt²¹, mely olyan nagy kooperatív műveletek szervezését is lehetővé tette, mint az ehhez az időszakhoz tartozó Sínháború hadműveletként elhíresült partizánművelet, mely 1943. augusztus 3-án indult meg. Fő célja volt először a kurszki német ellentámadáshoz, a Citadella hadművelethez való német csapatok felfejlődésének minél nagyobb mértékű akadályozása oly módon, hogy az ellenséges logisztikai ellátást a vasútvonalakon a nagy számban viszonylag egy időben végrehajtott sínrobbantásokkal hátráltatni vagy akár lebénítani a haderő és hadieszközök frontra juttatását, ezáltal harcászati és hadászati előnyt biztosítva a Vörös Hadsereg részére. Ez azonban a kurszki csatával bezárólag nem ért véget ugyanis a sínháború tovább folytatódott immáron általánosan, melyre jellemző az is, hogy a sínek helyett egyre inkább a mozdonyok és a vagonok felrobbantása került előtérbe, melyeket az egyre leterheltebb német ipar egyre kevésbé tudott megfelelő számban biztosítani. Az alábbi térkép a partizánmozgalom működési körleteit mutatja 1943 áprilisától az év végéig.²²

²¹ Grecksó, A., A.: A második világháború története 1939-1945, 7. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1979, 423. oldal

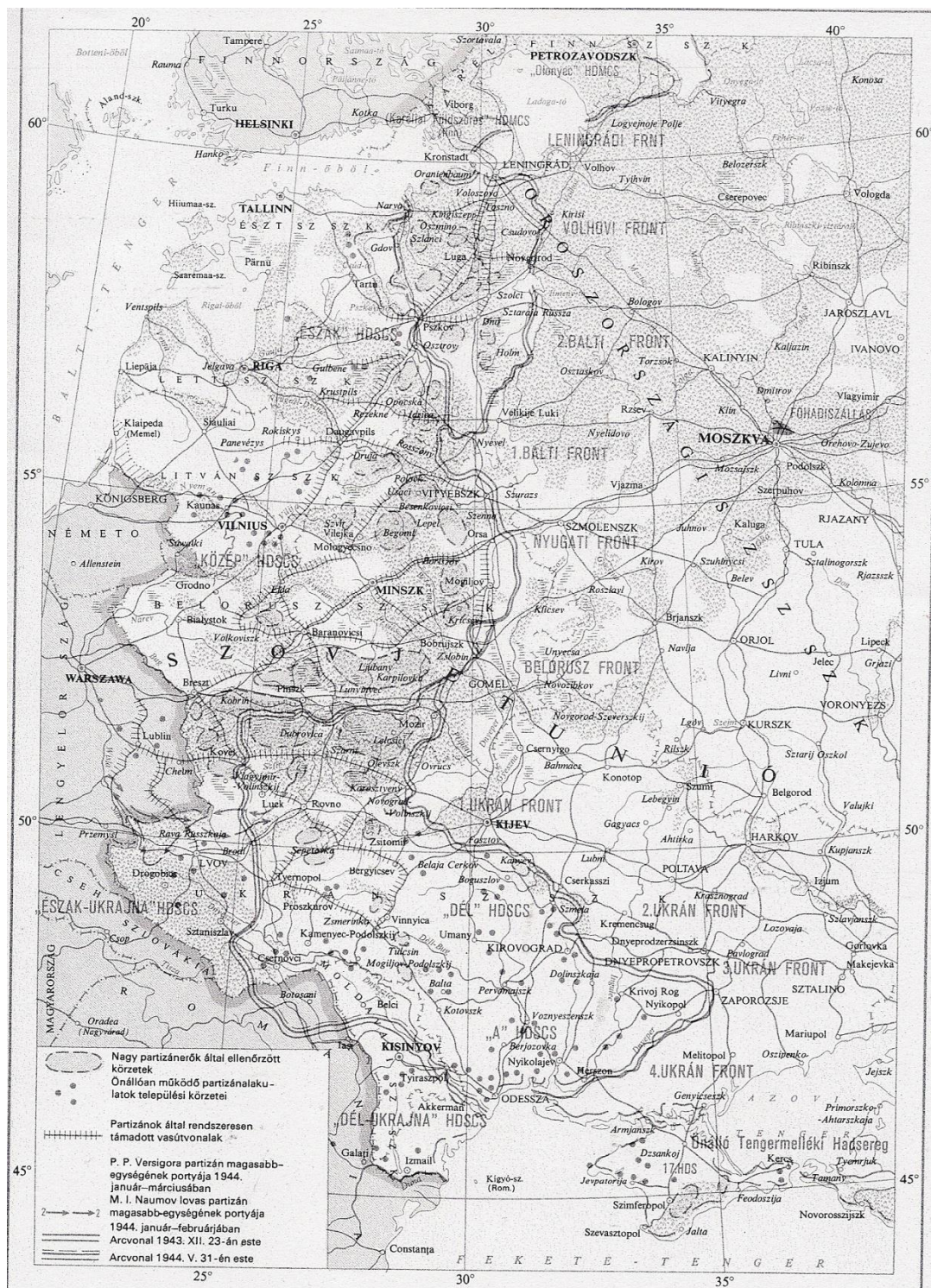
²² Grecksó, A., A.: A második világháború története 1939-1945, 7. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1979, 446-447. oldal

A partizánok bázisai az 1943-as év folyamán

A Vörös Hadsereg 1944 kezdetére már a nagyszabású offenzív hadműveleteivel szinte teljesen felszabadította a Szovjetunió területét, mely ugyanezen év be is fejeződött. Ez az időszak az 1943-as évhez hasonlóan a reguláris erőkkel való szoros együttműködéssel telt. A front előrehaladtával ezek a mozgalmak számukat tekintve már egyre kisebbekké váltak, az egyre kisebb ellenséges terület végett. Ebből adódóan a partizánok szükségessége nem volt többé indokolt a saját reguláris erők által ellenőrzött területen, mely azzal járt elsősorban, hogy a korábbi partizánegységeket beolvasztották a reguláris erőkbe, ritkább esetekben megszűntek, vagy a moszkvai katonai és politikai vezetés visszautalta őket a korábbi illetékes területi pártkirendeltség hatáskörébe. Ezt nagy mértékben elősegítette a korábban kialakított hierarchikusan szervezett partizánmozgalom, melynek következtében minden különösebb átalakítás nélkül képesek voltak behelyezni a Vörös Hadsereg hadrendjébe. Emellett a fegyverzete terén is már tökéletesen ellátott volt, rendelkezett a gyalogság mellett tüzérséggel és harckocsizó alakulatokkal is, míg a Vörös Hadsereg is 1943-hoz hasonlóan képes volt légi támogatást nyújtani számukra a német partizánvadász hadműveletek alatt. Az alábbi térkép a partizánmozgalom főbb körleteit jelzi 1944 nyaráig²³

²³ Grecsko, A., A.: A második világháború története 1939-1945, 8. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980, 224-225. oldal

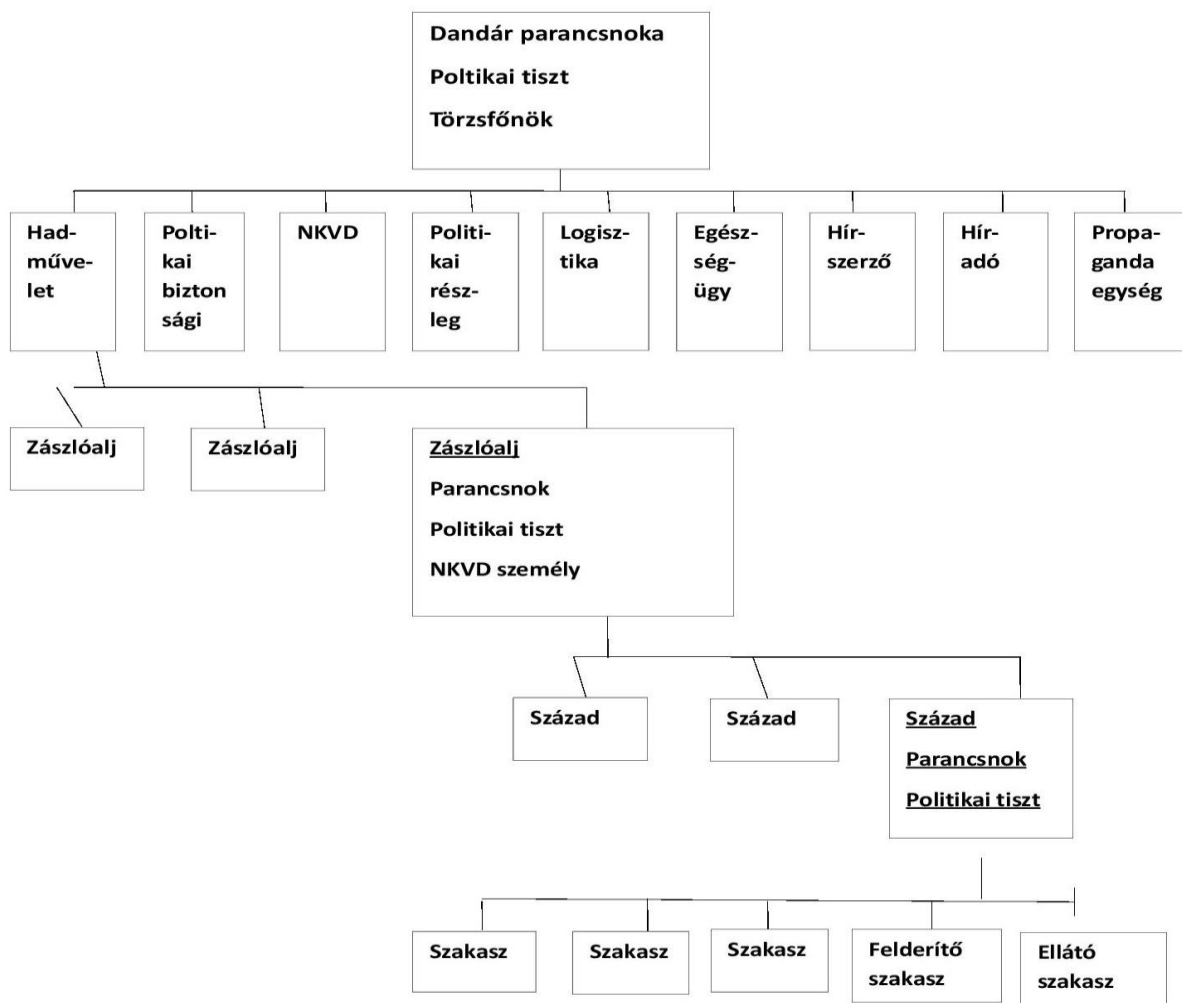

A partizánok bázisai 1944-ben

Ami az 1942-ben kialakított politikai vezetési struktúrát illeti, a harcászati-hadműveleti jellegű vezetést is érdemes szemügyre venni, a partizánok szervezett műveleteinek megértése céljából.

Az alábbi rendszer szintén Edgar M. Howell művének egyik ábrái feldolgozásából készült:²⁴

²⁴ Howell, Edgar M.: The Soviet Partisan Movement 1941-44, Department of the Army, Washington, 1956, 133. oldal, Chart No 3. „Organization of the Partisan Brigade” ábrája

A fenti ábra is jól szimbolizálja a hierarchikus, gondosan felépített hadseregszerű szervezetet. Mint látható a tevékenységi környezetükből adódóan a partizánok nem alapozhattak kizárólag a Vörös Hadsereg részéről érkező ellátásra, emiatt szervezetüket úgy hozták létre, hogy önállóan is képesek legyenek működni. Az egyes dandárok rendelkeztek saját logisztikával, mely elsősorban a helyi településekről, ha kellett erőszakkal szerezte be az ellátáshoz szükséges dolgokat. Emellett volt saját orvosi részlegük, azonban még a Vörös Hadsereg részéről érkező egészségügyi rakományok ellenére is a partizánok orvosi ellátása a háború egész időszaka alatt elég siralmas képet festett le, melyből következően akár az is előfordulhatott, hogy kisebb sebesülésekbe vagy betegségekbe is elég könnyen belehalhatott az ember. A szovjet kommunista ideológia fontosságát hangsúlyozza az is, hogy minden alakulatban a parancsnok mellett volt politikai tisz, ezenkívül a dandárokban külön politikai, NKVD részleg felállítása is szerepelt, sőt külön propagandaegysége is volt, melynek fő feladatáról írt A második világháború története című könyv 7. kötetében is²⁵, mely részletet az alábbiakban ismertetem.

„Valamennyi partizánalakulatban rendszeresen tartottak politikai tájékoztatókat, beszélgetéseket és előadásokat (ezek tematikáját az illegális körzeti pártbizottságok vagy a komisszárok javasolták), s ugyancsak rendszeresen felolvasták a Szovjet Tájékoztató Iroda

²⁵ Grecsko, A., A.: A második világháború története 1939-1945, 7. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1979, 426. oldal

jelentéseit. Igen széles körben terjedtek el a forradalmi ünnepek alkalmából rendezett gyűlések, az öntevékeny művészeti körök előadásai és a filmvetítések. A partizánok katonai fegyelmének megszilárdításához, a harcuk eredményességének fokozásához nagymértékben járultak hozzá az olyan események, mint az ünnepélyes partizán-esküdtétel, a parancsnoki és a politikai állománynak adományozott katonai rendfokozatokról, valamint az érdemrendek és érdemérmek adományozásáról szóló parancsok felolvasása vagy a szovjet hadsereg katonáinak és a szovjet hátszág dolgozóinak küldendő beszámoló levelek állománygyűléseken történő megszavazása. Állandóan gondoskodtak arról, hogy a partizánok és az illegális munkások rendszeres tájékoztatásokat kapjanak a Nagy Földről. Ennek érdekében egyre több röplapot, újságot, nyomdai berendezést és szakembert küldtek nekik.”

A partizánok központjai is többrétűek voltak. Az olyan nagyobb partizánterületek, mint a brjanszki vagy a pripjatyi területeken, ahol akkora hatalmuk volt a partizánoknak, hogy már kisebb- nagyobb területeken képesek voltak saját közigazgatást létrehozni és azt üzemeltetni, fontos szerepet szántak a partizánok kiképzésének. Partizániskolákat építettek, melyben az egész megszállt Szovjetunió területén működő partizánvezetőket képezték pár hét vagy hónap időtartamban. Ennek jelentőségét mutatja az is, hogy a partizánok saját vagy a szovjet vezetés által gyártatott tankönyvekből tanultak, mely tartalmazta a megszállók elleni sikeres harc minden alappillért, így például részletes német fegyverzetismeret, az ellenséges harckocsik, repülőgépek elleni harc, a felderítés, álcázás, élet a mostoha időjárási körülmények között témakör is szerepelt benne többek között. Ebben is észrevehető egy fejlődés, ugyanis míg a korai kiadásokban tekintettel arra, hogy elsősorban nem helyiek alkották a partizánmozgalom magját szerepelt terepismeret, míg később már jelzi a helyiek egyre nagyobb részvételét benne, hogy ez a témakör kimaradt belőle.

A partizánközpontokat jellemzi az erők felosztása is, ugyanis osztályozva voltak csapataik. A partizánok nagyobb része a rajtaütő, portyázó tevékenységet látta el, azonban fontos szerepe volt a táborok állandó önbiztosításának is. Ezen kívül a nők és a gyerekek, akik a partizánokhoz menekültek fontos szerepet kaptak, ők lettek ugyanis a korai években a partizáncsoportok közötti összekötők, egyfajta futárok a rádióösszeköttetés hiányában.

Utolsó sorban essen szó a partizánegységek általános felépítéséről. A legnagyobb egységet a partizáncsoportok képviselték, melyek képesek voltak hadműveleti szintű feladatok végrehajtására és az ilyen csoportokat több dandár alkotta. A következő magasabb egység maga a partizándandár volt, mely a különböző funkciókat ellátó részlegek mellett tartalmazta az operatív részleget is, mely a harc megvívását közvetlenül viselő alegységekből áll össze. A dandárok létszáma néhány száz főtől akár kétezer főig is terjedhettek az adott körülményektől függően. Egy ilyen dandár általában 2-6 zászlóaljból épült fel, mely feladattól függően képes volt tovább bomlani kisebb szakaszszerű szervezeti egységekre is, mely egy zászlóalj esetében általánosságban 2-4 szakaszra való bomlás lehetőségét jelentette.²⁶

A partizánegységek vezetését pedig a Keegan által is említett²⁷ ún. szervező hármasság látta el, mert a partizánok alakulataihoz a szovjet részről küldött vezetők hármassággal érkeztek, méghozzá egy állami-, egy párt- és egy NKVD tisztviselő személyében.

A partizánokat ezen kívül még ütközéssé tevő tényező, hogy az oktatás folyamán ügyeltek rá, hogy az alakulatokon belül specializálták a tevékenységi köröket, így létrehoztak olyan szekciót, mely a robbantásért volt felelős, míg egy másik például a rajtaütésért, melynek eredményeképpen lényegében egy professzionális, szakosodott struktúrája rendszer képzelhető el az alakulatokban.

²⁶ Howell, Edgar M.: The Soviet Partisan Movement 1941-44, Department of the Army, Washington, 1956, 133. oldal, Chart No 3. „Organization of the Partisan Brigade” ábrája

²⁷ Keegan, John: A második világháború, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003, 832. oldal

Partizánellenes eljárások és hadműveletek

A partizánok megjelenése némely területeken már a Barbarossa hadművelet időszaka alatt is előfordult, de ezek a németekre tekintve még nem jelentettek komoly fenyegetést, ugyanis ezek a csoportok ekkortájt nem voltak szervezettek ebből adódóan pedig felfegyverzésük is messze elmaradt a kívánatostól, a szervezettség hiányában ráadásul önállóan tevékenykedtek. Ennek ellenére is kisebb rajtaütések történtek már. A hadművelati hátszág biztosítása érdekében a német katonai vezetés már 1941 októberében kiadta a partizánellenes hadviselésről szóló rendelkezését és létrehozta a Wehrmacht kötelékébe tartozó biztosító hadosztályokat (Sicherungs-Division). Ezek fő feladata a saját felelősségi körzetükben a biztonság szavatolása, vagyis például a helyőrségek, egyéb katonai létesítmények, illetve a logisztikai ellátás biztosítása, de emellett a rend fenntartása is, melyhez hozzá tartozott a partizánok elleni harc is. Ezek az alakulatok szoros együttműködésben hajtották végre az SS biztonsági és rendőri egységekkel a partizánvadász műveleteket.

A lakosság ellenben nem csak az egyes partizánmozgalmakhoz csatlakozott, hanem gyakorta előfordult az is, hogy a német partizánellenes törekvésekhez ajánlottak fel szolgálataikat. Ennek oka abban keresendő, hogy a németekkel párhuzamosan a partizánok részéről is előfordultak cselekmények, melyekben egy-egy települést megtámadtak azon célból, hogy onnan a saját ellátásukra élelmiszert lopjanak, de emellett gyakran fosztogattak is. Ez okként szolgált sok helyi lakos számára, hogy a partizánmozgalom helyett a német oldalhoz csatlakoztak, de előfordult a pusztán ideológiai okból való elköteleződés is, mint például a fasizmus iránti lojalitás vagy akár csak a bolsevizmus gyűlölete.

Az ilyen csoportok csatlakozása a német erőkhöz, annak stratégiai okokból különösen hasznosnak bizonyult. Ha csak azt tekintjük, hogy a partizánvadász műveletek sikerességéhez alapvetően szükséges lett volna az egyes környékek alapos ismerete, az orosz nyelven való kommunikálás képessége a németek máris hátrányba kerültek. Ugyanis a német vezetés a villámháborúból következően gyors győzelmet várt, nem pedig egy elhúzódó jellegű háborút, melyben még a megszálló erők elleni szembeszállással sem számoltak. 1941 végére azonban már nyilvánvalóvá vált, hogy a gyors győzelem víziója szertefoszlott és a német megszállói politika révén egyre több ellenálló csoport is jelent meg. A német reguláris erők azonban nem voltak felkészítve egy ilyen fajta harc megvívására, nem ismerték kellő mértékben az egyes területeket, ráadásul túlságosan kevés volt az olyan emberek száma, akik beszéltek volna oroszul. De fontos tényező volt az is, hogy az egyre nagyobb veszteségek pótlására egyre kevésbé adódott lehetőség, az ilyen fajta lekötött reguláris csapatok létszámtól függetlenül nagy gondot okoztak a német katonai vezetésnek.

Ezeket a népi egységeket eleinte milíciális jelleggel kell elképzelni. A németek ugyanis eleinte kevés bizalommal viseltettek ezen alakulatok iránt, melynek forrása többek között az ideológiában gyökerezett. Ebből adódott az is, hogy a németek vonakodtak átadni részükre az értékes német haditechnikából, így a népi egységek eleinte a különböző zsákmányolt felszereléssel küzdöttek, sőt eleinte még egyenruhájuk is nagyfokú változatosságot mutatott. A toborzott alakulatok gyakorta kerültek ki a szovjet hadifoglyok

közül, illetve számos alkalommal előfordult a szovjet reguláris csapatok dezertálása azon célból, hogy a németek oldalán folytassák szolgálatukat. A német fél, hogy meggyőződjön a lojalitásukról ezeket a csapatokat mindig a legveszélyeztetettebb területeken vetette be, vagyis elsődlegesen a Közép és az Észak Hadseregcsoport felelősségi területén tevékenykedő partizánkörzetek ellen, mint például a Pripjaty-mocsarak vagy a brjanszki terület. Elsősorban a hátszágban különböző rendészeti feladatokat kaptak. Ezek az egységek gyakran lettek megbízva az utánpótlási vonalak biztosításával, de olyan is előfordult, hogy az egyes koncentrációs táborokba kerültek őrszemélyzetként. Ezek az alakulatok pedig, hogy bizonyítsák a hűségüket gyakorta még a német SS csapatok brutalitásán is túlmenően kezelték a kapott feladatokat, olyannyira, hogy a kifinomult lelkivilággal egyáltalán nem jellemezhető SS vezetés is néha megvetettséggel tekintett ezen csapatok által végrehajtott tevékenységekre.

„A partizánok elleni harc egységes vezetésére és kiértékelésére 1943. június 21-én Himmler utasítására megalakították a partizánmozgalom elleni harc központi törzsét, és Erich von dem Bach-Zelewski SS- tábornokot nevezték ki a „bandák elleni harci alakulatok főnökévé.”²⁸

A háború előrehaladtával az SS alakulatokban egyre nagyobb veszteség jelentkezett, míg az élőerő utánpótlása egyre nehezebbé vált. Ennek következtében történt meg az, hogy az addig milíciaként szolgáló nemzeti alakulatokat folyamatosan integrálták az SS szervezetébe, ezáltal próbálva orvosolni a hatalmas emberhiányt. A keleti régióból az ukrán, orosz, fehérorosz, észt és lett nemzetiségű jelentkezőkből általában nemzetiségek szerint hoztak létre SS páncélgránátos hadosztályokat (Waffen- Grenadierdivision der SS), így jött létre például a Waffen- Grenadierdivision der SS RONA is, mely az orosz nacionalistákból állt (RONA – Orosz Nemzeti Felszabadító Hadsereg). Ez egyben az egyik legjelentősebb, de egyben leghírhedtebb nemzeti alakulat is volt, melyet a szovjet reguláris erők és a partizánok is egyaránt rettegetek a brutalitása miatt. A német partizánvadász alakulatokhoz hasonlóan, mint hogy, a gerilla hadviselést folytató személyek kívül estek a genfi konvenció hatályán, vagyis nemzetközi jogilag az ellenük elkövetett bűncselekmények nem voltak felelősségre vonhatóak, a fogságba esett partizánok azonnali kivégzésével járt. A németekhez hasonlóan azonban ezen milíciák részéről sem maradt el a civil lakosság büntetése. Ezek a csapatok a falvakon való rajtaütésekkel, azok felégetésével, illetve a partizánokkal együttműködő vagy azzal akár csak meggyanúsított civil lakosság tömeges lemészárlásával próbálta büntetni és egyben elrettenteni a további partizánműveletek folytatását és támogatását. Ennek az alakultnak a létszáma Kurt Rieder művének adatai alapján megalakulása után rövid idő alatt a 10 000 főt, 1943 elejére pedig már a 20 000 főt is elérte.²⁹ Ezek a számok nagy mértékű támogatottságot feltételeznek. Nagyon gyakori aktivitásuk a különböző partizánvadász hadműveletekben azonban erős terhet jelentett az ilyen alakulatok számára, ahogy Kurt Rieder is részletezi művében: „1943 során az Orosz Nemzeti Felszabadító Hadsereg roppant aktív volt: részt vett a híres Citadella-hadműveletben, a Zigeunerbaron-hadműveletben, a Freischütz-akcióban, illetve a Tannenhauser-hadműveletben. A Kurszk térségében vívott harcok során partizánellenes akciókat hajtott végre, és a német utánpótlási vonalakat oltalmazta.”³⁰ Az első vonalakban felderítői szerepkörrel felruházott csapatok révén ezek

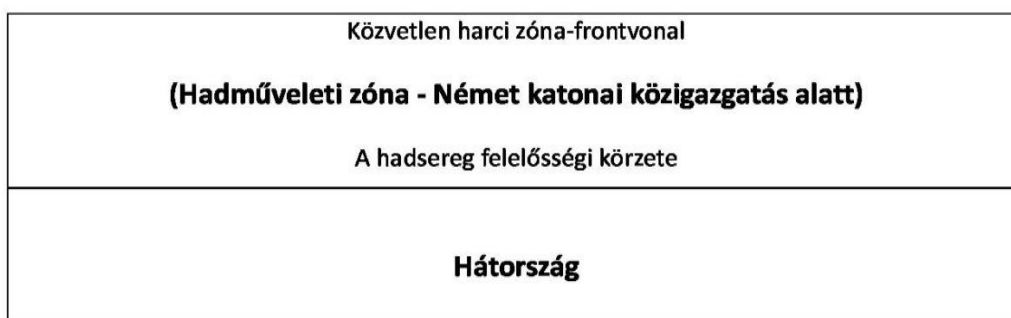
²⁸ Heinz Kühnrich: Partizánháború Európában 1939-1945, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1973, 215. oldal

²⁹ Rieder, Kurt: A könyörtelen Waffen-SS, Vagabund Kiadó, Kecskemét, 2005, 104. oldal

³⁰ Rieder, Kurt: A könyörtelen Waffen-SS, Vagabund Kiadó, Kecskemét, 2005, 106. oldal

nagy veszteséget szenvedtek el, illetve később, amikor a stratégiai helyzet fordulatot vesz és a német csapatok immáron erőteljes visszavonuló tevékenységet folytatnak folyamatosan nőtt a kudarcok száma. A kudarcok és a veszteségek, illetve a népiertő tevékenység következtében a németekkel való együttműködésből kiábránduló népi egységek, gyakorta még a vaskezü irányítás, mint a dezertálás halálbüntetéssel való sújtása ellenére is megbomlott a szervezettségük és előfordultak a partizánokhoz való átállások. Ennek egyik legjelentősebb példái közé tartozik Vladimir Rogyionov alakulata. Rogyionov a Vörös Hadsereg tisztjeként szolgált, majd felajánlotta szolgálatait a németeknek, akik elfogadták ajánlatát. Ezután létrehozta pár száz főből álló osztagát, melyet más alakulatokhoz hasonlóan szintén nagy számban a Vörös Hadsereg egykori tisztjei vezettek, később Rogyionov alakulatát dandárrá szervezték az SS irányítása alatt és partizánvadász műveletekben küzdött. 1943 nyarán azonban a partizánok a szovjet vezetés engedélyével megegyeztek Rogyionovval, hogy a szovjet fél részéről minden további felelősségre vonás nélkül átállhat dandárjával a megszállóellenes mozgalomhoz. A megegyezés után pedig teljes fegyverzetével a dandár nagy része átállt a partizánokhoz, ahol létrejött belőle az 1. Szovjet Antifasiszta Dandár. Az ilyen és ehhez hasonló esetek jól példázzak a morál csökkenését és a megszálló erők agresszív népiertő politikájának eredményét is. De az ellenkezője is gyakorta megvalósult, vagyis a németek melletti végsőkéig való kitartás, mint a fent említett Kaminszkij által vezetett RONA nagy része, de a Vlaszov által vezetett Orosz Felszabadító Hadsereg is. Vlaszov 1942-ig az orosz tábornoki kar tagjaként sikerrel harcolt a német hadsereg ellen, azonban 1942-ben Leningrádnál egységét bekerítették és ő maga is fogságba került. Ezek után ajánlotta fel szolgálatát és alakította meg több tízezer főből álló hadseregét. Az ő propagandájának hatására állt át a szovjet dezertőrök többsége is, emiatt gyakran az ő nevével fémjelzik a keleti hadszíntéren a megszállókkal kollaboráló erőket.

A német taktika jellemzői: A német katonai műveletek szempontjából a partizánok elhelyezkedése a hadműveleti zónán belül volt megtalálható, mely katonai közigazgatás alatt állt, emiatt az ellenük vívott harc az egyes hadseregek vagy hadseregcsoportok felelősségi körzetébe tartozott. Ezt szemlélteti az alábbi tipikus hadseregszektort ábrázoló ábra, mely Edgar M. Howell ábrázolása alapján készült.³¹

A Wehrmacht csapatokkal azonban szorosan együttműködtek az SS különböző egységei is, vagyis az SS akciócsoportok és a főleg fronton harcoló Waffen- SS alakulatok

³¹ Howell, Edgar M.: The Soviet Partisan Movement 1941-44, Department of the Army, Washington, 1956, 11. oldal

egyaránt, mely együttműködés szinte minden jelentősebb műveletben megfigyelhető. Miután 1943-ban pedig elsődlegesen Heinrich Himmler SS-Reichsführer irányítása alá tartozott a partizánvadász műveletek végrehajtása a Wehrmacht csupán másodlagos erőként funkcionált az SS rendőri, népi toborzású illetve egyéb más hadosztályai mellett. A német vezetés a partizánmozgalmak megszüntetésére irányuló terve a partizánok körzetei és a csoportok központjai ellen rendszeresen indított támadó hadműveletekben rejlett. 1942 közepéig még viszonylag ritka volt az ilyen műveletek alkalmazása, sőt nem is voltak nagy arányúak, melyek visszavezethetők arra is hogy, ekkortájt még kevésbé volt szervezett a partizánok elleni harc. 1942 közepétől azonban már nagyszabású, általában bekerítő hadműveletek keretében próbálták a partizánokat visszaszorítani.

A német, illetve a helyi önkéntesekből toborzott alakulatok mellett a németekkel szövetséges államok, vagyis Magyarország, Románia, Olaszország, Bulgária és egyéb országok csapatai egyaránt részt vettek a partizánvadász műveletek kivitelezésében. Ezeknek a bevetése több okból is szükségszerűvé vált, a háború korai szakaszában az előretörő német erők nem engedhették meg, hogy hadseregük nagyobb arányú részét hátrahagyják ilyen jellegű feladat céljából, míg a németekkel szövetséges kiküldött alakulatok fegyverzete pedig elmaradt attól a minőségtől, ami szükséges lett volna a peremvonalakon zajló harcokhoz. Ebből következően a német hadvezetés úgy döntött, hogy ezeket az erőket elsősorban a hátszág biztosításával bízta meg. Többek között tehát a magyar alakulatok is ilyen feladatot kaptak eleinte, azonban gyakran ütközött ez is nehézségekbe, az ellenőrzés alatt álló terület nagysága és a személyi állomány mérete közötti aránytalanság végett, emellett pedig a fegyverzet is gyengén felszereltséget mutatott, míg a partizánok nem egyszer saját tüzéséggel és harckocsikkal is rendelkeztek az ellenük harcoló magyarok 1942-ben csak könnyű gyalogos erőt képviseltek. Ezután ezek a csapatok a német veszteségek pótlása céljából részt vettek a Vörös Hadsereg elleni harcokban is, azonban az 1943 januári sztálingrádi és azt övező műveletek révén ezen egységek harcértéke jelentősen csökkent, mely után már szintén csak a hátszág feladataira voltak alkalmasak, vagyis folytatták a korábban megkezdett partizánharcokat. Az első nagyobb esemény az 1942 nyarán végrehajtott Vogelsang-akció volt, melyben a német reguláris erők mellett az említett okok miatt magyar könnyűhadosztályok és a népi egységek is részt vettek. 1943-44-ben pedig már rendszeres volt a partizánok elleni műveletek kivitelezése. Ilyen volt az alábbi térképen is látható Freischütz hadművelet, mely tipikus iskolapéldája a németek által alkalmazott bekerítő hadműveleteknek.

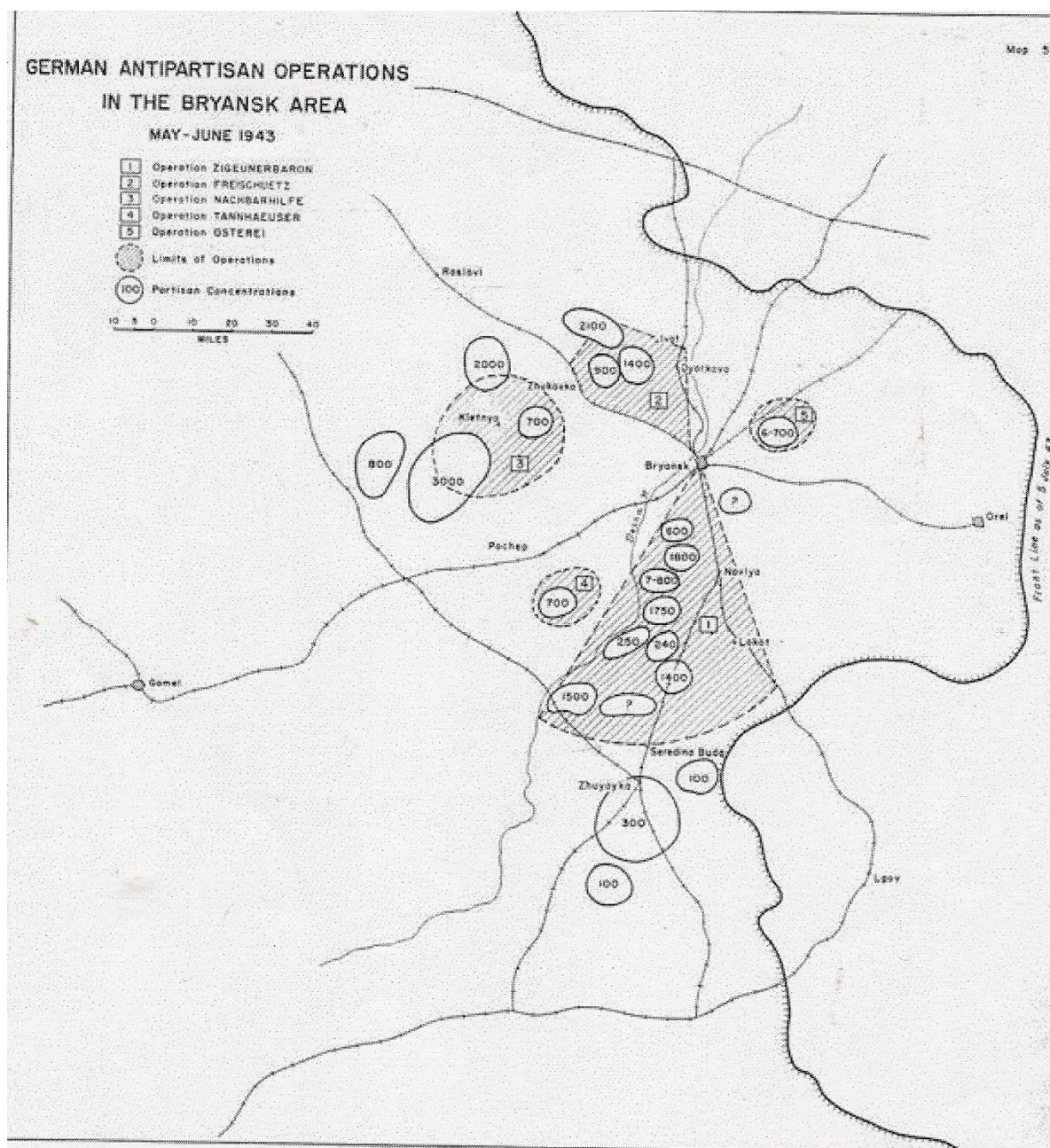
Az alábbi térkép szemlélteti a Freischütz hadműveletet³²

³² <http://revolution.lharrison.net/system/files/How+To+Lose+A+Guerrilla+War+German+Anti-Partisan+Warfare+-+Antonio+Munoz.pdf> 2013. 11. 09. 15:15, Munoz, Antonio J.:How To Lose A Guerrilla War című tanulmánya 9. oldal

A partizánmozgalmak legfőbb bázisául számos alkalommal szolgáltak az olyan áthatolhatatlan területek, mint amilyen a brjanszki vagy a Pripjaty-mocsarak területe is. Mivel ezeken a területeken nagyobb számban, magasabbegység szinten voltak jelen a partizánvadász műveletek végrehajtása is nagy számban történt meg. Az alábbi térképen³³ az 1943. május-júniusi időszak Brjanszk környékén zajló jelentős partizánvadász hadműveletei láthatóak. A számokkal jelzett körök a partizánok létszámát mutatja annak területi kiterjedésével. A szaggatott vonallal keretezett területek pedig a hadművelet által érintett területet jelzi. Az egyes hadműveletek: 1. Zigeunerbaroon hadművelet, 2. Freischütz hadművelet, 3. Nachbarhilfe hadművelet, 4. Tannhäuser hadművelet, 5. Osterei hadművelet

³³ Howell, Edgar M.: The Soviet Partisan Movement 1941-1944, Department of the Army, Washington, 1956, Map 5.

A németek által alkalmazott taktika a fentebb is ismertetett bekerítő művelet volt. Mivel ugyanis a német erők nem kaptak felkészítést a partizánok elleni harcra, így ez szolgálhatott az irreguláris erők elleni reguláris válaszként. Ennek azonban több hátránya is jelentkezett, mely erőteljesen hozzájárult ahhoz is, hogy a partizánok felett elsőprő erejű, totális győzelmet sosem sikerült aratni. Az egyik fő ok a végrehajtásban rejtett. A német erők ugyanis annak ellenére is, hogy időben már az első háborús évet követően kezdték szervezett módon kezelni ezeket az akciókat, a partizánellenes hadműveletek mégis általában kizárólag egy pontra koncentráltak, pedig mint az korábban is említésre került még nagyobb partizánkörzetekből is több létezett. Ennek eredménye abban jelentkezett, hogy habár a többszörös túlerővel és bekerítéssel sikerült a partizánok veszteségeit akár több ezer vagy akár tízezres nagyságrendűre duzzasztani ezt később a partizánok más területeken kiképzett emberekkel

pótolhatták. De lényeges elem a másik ok is, miszerint a partizánkörzeteket sem sikerült sosem teljességében megsemmisíteni, melyet a nem feltétlenül precízen kijelölt hadműveleti zóna okozott. Mint az a fenti térképen a brjanszki partizánellenes műveleteknél is kitűnik, a hadműveleti zóna esetén akár az is előfordult, hogy a térségben működő partizánalakulatok akár fele is a zónán kívül tudott maradni, mely nagyban gátolta a teljes megsemmisülésük, ugyanis ez által mindig maradt egy bizonyos mag, mely képes volt újraszerveződni, új embereket kiképezni és toborozni.

A német és velük szövetséges erők hatékonyságát a később velük kollaboráló helyi erők is képesek voltak nagy mértékben növelni. Amellett ugyanis, hogy az egyes műveletekben első vonalban haladva, mintegy felderítő jelleggel sikeresen képesek voltak a megszálló erőket rávezetni a partizánok bázisterületeire, nagy szerepet játszott taktikájukban a beszivárgó jellegű rácsapás is. Ezt a taktikai módszert a megszálló erők különösen az idő hiánya miatt saját csapataikból képtelenek lettek volna végrehajtani. A népi kollaboráns erők ugyanis feltűnés nélkül képesek voltak figyelni a gyanús lakosokat, rendelkeztek az elengedhetetlen feltételként bíró nyelvtudással és terepismerettel, tehát akár be is tudtak épülni az egyes csoportokba, képesek voltak azokat kikémlelni, mellyel később a szervezett támadás során még nagyobb károkat okozhattak a partizánoknak.

Az ismertetett aktív módú partizánellenes műveletek mellett azonban megjelentek a partizánok támadásait alapjaiban gátolni próbáló rendszabályok és rendelkezések is, melyek egyfajta passzív védelemként foghatóak fel. Ezek a célirányos védelmet elősegítő feladatok különösen a logisztikai ellátás, azon belül is a prioritást élvező vasútvonalakat érintette, de szintén fontos szerep jutott a helyőrségeknek és más egyéb a németek számára jelentős infrastruktúrák megóvásának is. A főbb ilyesfajta rendelkezésekről Heinz Kühnrich művében találhatunk részletet.:

- „ a) utasítások a vonatok lassú menetére és arra, hogy kövekkel megrakott vagonokat kapcsoljanak a vonatok elé, hogy így a mozdonyokat és tehervagonokat biztosítsák az aknák ellen;*
- b) a kísérő osztagok és a vasúti személyzet felfegyverzése, szállítmánybiztosító századok alkalmazása;*
- c) támpontok létesítése a különösen veszélyeztetett és fontos szakaszokon, így a hidaknál, csomópontokon, pályaudvarokon;*
- d) a vonalak védelmének kiterjesztése, rendszeres járőrözés;*
- e) a vasútvonalak mellett fekvő erdők kiirtása a pálya mindkét oldalán;*
- f) a lakosság kitelepítése az utánpótlási vonalak mellett fekvő területekről és helységekből. „³⁴*

Ezen túlmenően az alábbi részletben is szereplő vasútvonal biztosítási feladatot több módon próbálták minél sikeresebben ellátni. Ilyen intézkedések voltak az egyes állomásokon felállított helyőrségek, de ezen kívül az egyes állomások közötti vonalakat is igyekeztek védeni, ugyanis a leggyakoribb támadások a megerősített állomások helyett általában inkább ide helyeződött. Ilyen rendelkezések közé tartozott a felül említett módszer miszerint a

³⁴ Heinz Kühnrich: Partizánháború Európában 1939-1945, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1973, 223-224. oldal

lakosságot kitelepítették a vasútvonalak mellől, és az erdős részeket is kiirtották pár száz méteres mélységben ezáltal őrizhetőbbé téve a vonalakat, és a sín pályával párhuzamosan műszaki akadályokat, mint például szögesdrót kerítést is telepítettek. A helyőrségbiztosító csapatok, melyek általában századszintű erőt képviseltek, közé 2-3 km-ként szakaszszintű őrsőket telepítettek, melyek közé további védelemként még 200-300 méterenként 2-3 fős biztosító járőrök kerültek elhelyezésre.³⁵ Összességében kijelenthető tehát, hogy a Clausewitz által leírt tényező a logisztika védelmére teljes mértékben érvényesült, ugyanis a szállítmányok, hidak egyéb tényezők védelme nélkül a népi háború ellen nem tudott volna védekezni a megszálló erő.

A háborút, mint jelenséget a (békeidőkhöz viszonyítva azonban) nagyobb arányú fejlődés jellemzi, melynek célja az ellenséges félen való felülkerekedés. Ez a hatás megfigyelhető ezen harcokban is. Ilyen például az az eseménysorozat, melyben az egyre fokozódó sínrobbantásokra a németek válaszul a vonalakhoz illetve a szerelvényekre telepített szállítmánybiztosító századok mellé, elsősorban az egyes vasúti járművekre műszaki katonákat helyeztek el. Ezek feladata az volt ugyanis, hogy egy esetleges rajtaütés során megsérült vasúti szakaszt a megfelelő felszerelés birtokában ezek a szakemberek rögtön nekiállhassanak javítani, ez által hamarabb folytathassa a szállítmány az útját a célpontja felé. Erre a partizánok reakciója például az volt, hogy a mozdonyok elé kapcsolt vagonokról tudatában voltak annak a ténynek miszerint a tengelytávjuk valamivel rövidebb, mint a mozdonyoké, tehát különböző megoldások révén úgy helyezték el a robbanóanyagot, hogy az csak akkor detonáljon, miután már a mozdony fölé ért. Ezzel súlyosabb veszteségeket okozhattak, mert a háború folyamán leterheltebbé váló német nehézipar egyre nehezebben volt képes előállítani ezeket az eszközöket, e módon pedig nagyobb mértékben is csökkent a szállítási kapacitásuk.

A háború második felében pedig már oly mértékben súlyossá vált a vasúti fenyegetettség a németek számára, hogy kénytelenek voltak megszüntetni a kockázatosabb éjszakai is forgalmat, mely azt is előidézte, hogy a nagy szállítás igénye és kisebb forgalom folytán a szerelvények feltorlódtak, mellyel a célpontjukhoz is később tudtak elérni, ráadásul a partizánoknak is nyíltabb célpontul szolgált.

³⁵ Grecsko, A. A.: A második világháború története, 7. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1979, 449. oldal

A partizánok szerepe és hatékonysága a keleti fronton vívott harcokban

Ha a partizánmozgalom eredményeit vesszük vizsgálat alá annak hatékonyságát és ténylegesen betöltött szerepét illetően, akkor egy viszonylag nehéz dologgal szembesülünk. A valós adatokat ugyanis lehetetlen pontosan meghatározni, mely érthető, ha a gerillaháborút, mint árnyékjelenséget tekintjük. Vagyis a tényleges méreteiről soha nem is készült, és nem is készülhetett pontos statisztika, még a szovjet vezetés sem lehetett teljes tudatában annak méreteivel, ezen csoportok száma ugyanis folyamatosan változott, illetve a tagokról sem készült részletes leírás, melyhez hozzájárul az ilyesfajta hadviselési forma titkos/ földalatti jellege. Ezen okokból kifolyólag a Szovjetunió területén zajló partizánmozgalom méreteiről kizárólag becsült adatok állnak rendelkezésre.

Ezek a becsült adatok is hatalmas különbségeket mutatnak, melyek legfőképp 3 részre oszthatóak, a szovjet, a német és a független becslések. A szovjet becsléseket célszerű erőteljes fenntartással fogadni, melynek fő oka a kommunista ideológiához alakított erős propagandisztikus hatással, ugyanis emiatt ezek a becslések alapvetően a saját hatékonyságukat és az ellenség veszteségeit erősen túlzó adatokkal mutatták be. Ellenben a közismerten precíz német adminisztráció sokkalta realisabb képet adhat az ehhez a mozgalomhoz kapcsolódó számadatokról az egyes jelentéseken keresztül. Itt azonban fontos azt kiemelni, hogy a háború vége felé közeledve a német dokumentumok nagy számban semmisültek meg, ezen okból pedig nem lehet teljes a lista sem. Emellett nagy szerepe van annak is, hogy a német adminisztráció mind az egyes akciók során, mind a nagyobb műveletek során az ellenfél áldozatairól annak teljes veszteségeit jelentette. Ez annak ismeretében sarkíthat, hogy az egyes partizánvadász műveletek esetén a megtámadott partizántáborokban, de emellett a partizánok és németek harcvonala közé esetlegesen odateveredett akár ártatlan civil lakosság is áldozatul eshetett ezen könyörtelen harcoknak. Ezt bizonyíthatja az a tény is, hogy még a szovjetek erősen túlzó számadatai a partizánmozgalom egyes települési körletében harcoló gerillákról is sokszor tízezres nagyságrendekkel múlják alul a németek által közvetített jelentésekből adódó számadatokat. A partizánvadász műveletek szektoraiban tartózkodó, nem feltétlenül partizán lakosság jelenlétét bizonyító adatok lehetnek azok a jelentésekben közölt adatok, mint amikor a 4500 ellenséges elemként elkönyvelt halottnál csupán 492 puskát találtak.³⁶

A független történészek által készített becslések ellenben igyekeztek eltérni a mindkét oldal esetén jelentkező sarkításoktól, becsléseiket azonban ők is csupán a szovjet és német számokra tudják elsődlegesen alapozni a korábban említett fenntartásokkal kezelvén azokat. Ellenben ezen becslések esetén a fent már említett tényezők figyelembe vételével kerültek megállapításra a becslések, vagyis példaként az adatok esetén ügyeltek az olyan tényezőkre, mint a civil lakosság kárára történt áldozatok hatalmas száma, illetve az erős propaganda hatások, így tehát talán ezen adatok szolgáltatathatják a legpontosabb képet a partizánmozgalomról, míg a német fél veszteségeit a német adminisztráció sarkításoktól nagyrészt mentesítve jelentette, így ezek általában hitelesnek vehető adatoknak minősülnek.

³⁶ Asprey, Robert B.: War in the Shadows, 1. kötet, Doubleday&Co, Garden City New York, 1975, 454. oldal

A különböző perspektívák általi torzítás mértékének megismeréséhez azonban az alábbiakban megtekintésre kerülnek példaértékű adatok mindhárom szemszögből tekintve.

Először essen szó a szovjet fél által a partizánmozgalom jelentőségéről szóló adatokat. A kommunista propaganda gyakorta túlzó hatása természetesen ezt a területet sem hagyta ki. Azt a szovjet hazafiak honvédő háborújának hirdették, és egyben ezt tekintették a normandiai partraszállásig a második európai frontnak is. A következő részben ismertetett adatok Heinz Kühnrich *Partizánháború Európában 1939-1945* című művéből származnak.³⁷

„Már július első felében 133 szervező csoportot alakítottak (Ukrajnában-szerző)... Csupán az 1941-es év első háborús hónapjaiban (júliustól szeptemberig) 122 partizánosztagot állítottak fel 5809 fővel, és 69 diverziós csoportot 743 fővel, és juttattak el a fasiszták mögöttes területeire. 1941 októberében már 738 volt a partizánosztagok száma.”

„A Karéliai Autonóm Szocialista Szovjet Köztársaságban 1941. augusztus közepéig már 15 partizánosztagot alakítottak, összesen 1771 harcossal.”

„Amikor 1941 augusztusában a fasiszta csapatok a kalinyini területre benyomultak, ott már 55 partizánosztag volt 1650 harcossal.”

„1941-ben a minszki, a vityebszki, a mogiljovi, a gomeli, polocki, pinszki, breszti, vilniuszi és baranovicsi területre összesen 437 osztagot és csoportot küldtek több mint 7200 főnyi létszámmal.”

„A brjanszki terület, amely később az egyik legnagyobb partizánközpont lett, kezdettől fogva a partizánok tevékenységének központja volt. Ott már 1941 szeptemberében 20 partizánosztag működött 2500 harcossal. Az SZKP kurszki területi bizottsága több mint 30 osztagot szervezett.”

„... a Krím félszigeten ... alig néhány nappal a terület megszállása után – már 27 osztagot, összesen 3734 főt foglalt magában.”

„1941 szeptemberéig a leningrádi területen már 400 partizánosztag és csoport volt 18 000 erőben.”

Mint az a fenti 3 részletből kitűnik, annak ellenére, hogy 1941 nyarán a lakosság még nem igazán vett részt partizánként a harcokban, illetve, hogy ekkor a szovjet haderő sem állt át a partizán hadviselésre, hanem próbált a lehetőségeihez mérten visszavonulni vagy harcolni, úgy tehát megállapítható ezen becslések túlzó jellege, melyek szerint már ekkoriban az egyes területeken ezres nagyságrendű alakulatok tevékenykedtek volna, mi több a leningrádi régióban már 18000 körüli létszámmal. Ezen túl érdekes jelenség az adatok esetében a becslések teljes pontossága, melyet egy ilyen jellegű háború esetén nagy nehézségekbe ütközik még körülbelüli értékkel is meghatározni a titkos volta miatt. Emellé párosulnak a Kühnrich által leírt okozott veszteségek is.³⁸

„1941 októberében és novemberében az Északnyugati Front körzetében a partizánok 3610 ellenséges katonát és tisztet öltek meg, jelentős mennyiségű hadianyagot semmisítettek meg, és felrobbantották a Wehrmacht 26 anyagraktárát, kisiklaltak 43 katonai szerelvényt és elpusztítottak 2 vasútállomást és 72 hidat.”

„... a szmolenszki terület partizánjainak harca ... 1941. július 15-től október 1-ig több mint 1500 német katonát és tisztet öltek meg vagy sebesítettek meg, harcképtelenné tettek 11

³⁷ Kühnrich, Heinz: *Partizánháború Európában 1939-1945*, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1973, 58-60. oldal

³⁸ Kühnrich, Heinz: *Partizánháború Európában 1939-1945*, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1973, 61.. oldal

páncélost, megsemmisítettek 77 tehergépkocsit, 15 személygépkocsit, 29 motorkerékpárt, 10 üzemanyag és lőszerraktárt, továbbá felrobbantottak 30 hidat, szétverték 3 német törzset és megsemmisítettek 3 rádióállomást.”

Ezen adatok esetén pedig kérdésessé válik vajon miképp volt képes ilyen mértékű veszteséget okozni a német csapatoknak a szovjet népi ellenállás, miközben szervezetlen volt illetve hadianyag terén is csupán a zsákmányolt felszerelésre hagyatkozhattak.

Ezzel szemben a függetlenek számító történész, Asprey munkájában beszámol róla, hogy a németek csupán 1941. július vége felé tettek jelentéseket Belorusszia északkeleti részéből a partizántevékenységre vonatkozóan az utak állandó aláaknázottsága miatt³⁹. Ez, mint Asprey is kiemeli azonban csak kivételnek számított.

Az ellátottság tekintetében azonban a túlzó adatok ellenére is szembetűnő, hogy a koordinált műveletek és a Vörös Hadsereg segítségével a partizánok milyen sokrétű, és komoly fegyverzettel is rendelkeztek. Mindez érzékelhető az alábbi részletekben is.

„Sok partizánalakulat volt már viszonylag jól felfegyverezve. Ezek komoly harcfeleladatok megoldására is képesek voltak. Példaként említhetjük, hogy az Északnyugati Front sávjában működő 3700 főt számláló 5 dandárnak 1942 derekán 2800 puskája, 758 géppisztolya, 169 golyószórója, 85 aknavetője, 43 páncéltörő puskája és 4 lövege volt.”⁴⁰

„... a szmolenszki területen dobtak le. 1942 júliusától 1943 szeptemberéig terjedő időben 7685 puskát és géppisztolyt, 266 nehézpuskát, 45 000 kézigránátot, 47 000 kilogramm robbanóanyagot, 6,5 millió lőszert, 17 000 egyenruhát és 145 tonna élelmiszert szállítottak az ottani partizánoknak.”⁴¹

A független kutatások és a szovjet túlzó propaganda különbségeit azonban tekintsük meg az alábbi munkák összehasonlításával.

„A partizánmozgalom tömegmozgalommá terebélyesedett. 1943 végén Belorussziában 350 000-re, Ukrajnában több mint 200 000-re becsülték a partizánok számát.” –írta munkájában Ránki György⁴². Vele szemben John Keegan ennek töredékére becsülte a számát, mint írja⁴³ *„Az ukrainai partizánok létszáma még 1943-ben sem haladta meg a 17 000 főt.*”

Kijelenthető tehát, hogy a szovjetek által közölt adatok eltúlozták a nép részvételét ezekben a műveletekben, így a valósnak vehető adatoktól, mint az a fenti példák mutatják, akár 10-15-ször nagyobbak próbálta bemutatni. Ezt a túlzást azonban már Keegan is kiemelte egy másik példával⁴⁴, miszerint *„Azt a szovjet becslést például, amely szerint Orjol térségében, a Dontól nyugatra, 147 835 német katonát öltek meg a partizánok, komoly kritika alá vonta egy nyugati kutató, J. A. Armstrong, aki szerint a valódi veszteségadat inkább 35 000 megölt és megsebesített némethez járhat közel.*” Ebben tehát hasonló arányok jelentkeznek. Azonban fontos tényező a számadatok megállapításánál a korábban ismertetett tény, mely kiemeli, hogy a német katonák mellett nagy számban harcoltak a szövetségesei is a partizánok ellen,

³⁹ Asprey, Robert B.: War in the Shadows, 1. kötet, Doubleday&Co, Garden City New York, 1975, 447. oldal

⁴⁰ Grecsko, A. A.: A második világháború története, 5. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1978, 442. oldal

⁴¹ Kühnrich, Heinz: Partizánháború Európában 1939-1945, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1973, 102. oldal

⁴² Ránki, György: A második világháború története, Gondolat, Budapest, 1976, 2. kiadás, 325. oldal

⁴³ Keegan, John: A második világháború, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003, 832. oldal

⁴⁴ Keegan, John: A második világháború, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003, 833. oldal

ezek a becslések tehát nem kizárólag a német hadsereg veszteségeit mutatják, hanem az európai tengelyhatalmak többi országáét is.

A jelentőségét ellenben érzékelendő a partizánok egyik legerősebb időszakában, az 1943-44-es években a teljesítményükről már a független forrás is 1944 júniusában a vasúti rombolások mértékét 40 000 végrehajtott akcióra becsüli.⁴⁵ Ezen szám tudatában, illetve ismervén a korábban már feltárt közlekedési hálózat hiányosságát, ha közel sem annyira, mint a szovjet források állítják, de sikerült a partizánoknak a német forgalmat, ha nem is lebénítani, de nagy mértékben korlátozni. E módon pedig azért valamilyen mértékben hozzájárultak a Vörös Hadsereg stratégiai helyzetének javításához.

A legfontosabb tényező azonban, melyhez a partizánok a logisztika és egyéb szabotázsakciók mellett hozzájárultak az feltétlenül a keleten a szovjetek ellen harcoló csapatok morális állapotára tett nagy hatás. A partizánakciók következtében ugyanis a megszálló erő sosem érezhette magát biztonságban a front mögött húzódó területeken, mert bármelyik pillanatban meglepetésszerű támadás érhetne akár a legváratlanabb helyről is. A lakosság részéről pedig nem tudhatta ki az ellenség, mely környezetben alapvetően mozgott, ugyanis a gerillaháború jellegéből adódóan nem volt kizárható akár olyan eset sem, hogy aki előtte még szívélyes vendéglátó volt, a következő percben már nem a rendíthetetlen ellenség. Ez a bizonytalan helyzet az egyszerű katonára tekintve gyakorta okozhatta a harci szellemének megrendülését, oly módon, hogy egy olyan földért harcoljon, melyen ellenségnek tekintik.

Összességében kijelenthető tehát, hogy az anyagi károk mellett a harci szellem minél nagyobb fokú megrendítése ugyanolyan, vagy erősebb módon is hozzájárult a német háborús gépezet összeomlásában.

⁴⁵ Keegan, John: A második világháború, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003, 832. oldal

A partizánmozgalmak utóélete

1943 folyamán a Szovjetunió megszállt területének nagy hányada felszabadult, mely folyamat 1944 őszére már teljes mértékben befejeződött. Ez egyben azzal is járt, hogy a korábban ott tevékenykedő partizánmozgalmakra többé nem volt szükség ilyen célból.

A front előrehaladtával folyamatosan a partizánalakulatokat a szovjet vezetés igyekezett beolvasztani a Vörös Hadsereg kötelékeibe, így módon erősítve a hatalmas emberáldozatokat követelő harcokban résztvevő haderőt. Ezt számos partizánalakulat megtette, elsősorban azok, amelyekben erős volt az ideológiai kötődés a politikai vezetők és más egyéb pártfunkcionáriusok révén. Azonban egy része ezeknek a csoportoknak teljesen feloszlott, míg mások nyugatabbra haladtak és a jugoszláv, lengyel, szlovák és más egyéb nemzetiségű ellenálló mozgalmakat segítették tovább, míg egy negyedik rész folytatta a partizán életmódot a már felszabadított szovjet területeken, méghozzá azok ellen akikkel pár hónapja még együttműködésben harcoltak. Ez abban gyökerezik, hogy a Szovjetunió korábbi elnyomása alatt élő népek, vagyis az ukránok és a balti államok lakossága elsősorban, akik a németeket eleinte alapvetően felszabadítókként fogadták, azért harcoltak később a német megszálló ellen- különösen a balti népek, mert a németek elhibázott okkupációs politikájukkal rövid időn belül maguk ellen fordította azokat. Ez a harc alapjaiban tehát nem hordozta magán azt, hogy feltétlenül a Szovjetuniót segítsék ezek a csoportok, sokkalta szölt a saját érdekükben kívívandó függetlenségi harcról. Ebből kifolyólag, ráadásul ismerve a szovjet uralom jellegét, annak visszatértét igyekeztek elkerülni, és a háború befejezte után ugyanúgy le kívánták rázni magukról ezt a rabigát, mint küzdöttek érte a német megszállás alatt. A szovjet módszer ezen országokban a háború után tükrözte a német megszállást, a rendszer ellenségeinek vélt embereket táborokba deportálták, falvakat égettek fel vagy mészároltak le. Litvániában a feltételezések szerint a lakosság 4%-a csatlakozhatott a posztháborús partizánmozgalmakhoz.⁴⁶

Ezek a mozgalmak ténylegesen 1943-44-ben kezdöttek és az egyes meghatározások szerint az 1950-es évek elejéig illetve közepéig tarthattak, természetesen kisebb izolált csoportok mindezen küzdelmet akár sokkal tovább is folytathatták.

⁴⁶ <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=20495> 2013. november 12. 23:00, „Molinók a litvániai szovjetellenes felkelésről” című cikk

Felhasznált irodalom

Könyv:

- Asprey, Robert B.: War in the Shadows – The Guerrilla in History, 1. kötet
Doubleday&Co, Garden City New York, 1975
ISBN: 038 503 470 9
447., 454. oldal
- Clausewitz, Carl von: A háborúról, 2. kötet
Dr. Réczey Ferenc nyá. vezérőrnagy fordítása
Budapest, 1962
279-285. oldal
- Commager, H. S.: A második világháború története
Holnap Kiadó, Budapest, 1991
ISBN: 963 345 050 0
151-154. oldal
- Dowswell, Paul: A második világháború
Pannon Literatúra Kft, Kisújszállás, 2006
ISBN: 963 95 5516 9
30. oldal
- Grecksó, A. A.: A második világháború története 1939-1945 – Tizenkét kötetben
ISBN (sorozat): 963 326 231 3
4. kötet: Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1977
ISBN (kötet): 963 326 242 9
168-169., 171., 432-433. oldal
5. kötet: Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1978
ISBN (kötet): 963 326 253 4
439., 440., 442., 448-449. oldal
6. kötet: Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1978
ISBN (kötet): 963 326 259 X
320-321. oldal
7. kötet: Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1979
ISBN (kötet): 963 326 269 0
423., 426., 446-447., 449. oldal

8. kötet: Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980
ISBN (kötet): 963 326 259 X
224-225. oldal
- Howell, Edgar M.: The Soviet Partisan Movement 1941-1944
Department of the Army, Washington D. C., 30 August 1956
ISBN: -
5-7., 11. oldal-Chart 1., 138-139. – Chart No 2. és Chart No 3.,
Map 2., Map 5.
- Keegan, John : A második világháború
Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003
ISBN: 963 07 7489 5
832-833. oldal
- Kühnrich, Heinz: Partizánháború Európában 1939-1945
Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1973
ISBN: -
57-61., 102., 215., 217-218., 223-224. oldal
- Ránki, György: A második világháború története
Gondolat Kiadó, Budapest, 1976, 2. kiadás
ISBN: 963 280 275 6
325. oldal
- Rieder, Kurt: A könyörtelen Waffen-SS
Vagabund Kiadó, Kecskemét, 2005
ISBN: 963 9409 27 8
104.,106. oldal

Internet:

<http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=20495> 2013.11.12. 23:00, „Molinók a litvániai szovjetellenes felkelésről” című cikk

<http://revolution.lharrison.net/system/files/How+To+Lose+A+Guerrilla+War+German+Anti-Partisan+Warfare+-+Antonio+Munoz.pdf> 2013.11.09. 15:15; Munoz, Antonio J.:How To Lose A Guerrilla War című tanulmánya 9. oldal

<http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/k11207.html> , 2013.11.04. 16:30, Keitel 1941. december 12-én kiadott magyarázata Adolf Hitler Nacht und Nebel című rendeletéhez

<http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/sztalin/sztalin01.html> , 2013.11.03. 11:30, Részlet Sztálin 1941. július 3-i rádióbeszédéből

Mellékletek

<u>Vasútvonalak a Szovjetunió európai területein 1941-44</u>	17
<u>A partizánmozgalom megjelenésének fő körletei 1941-42 telén</u>	21
<u>A partizánmozgalom szervezeti rendszere</u>	23
<u>A partizánok bázisai az 1942-es év folyamán</u>	25
<u>A partizánok bázisai 1942-43 telén</u>	26
<u>A partizánok bázisai az 1943-as év folyamán</u>	28
<u>A partizánok bázisai 1944-ben</u>	30
<u>A partizándandár szervezete</u>	31
<u>Német hadseregszektor általános modell</u>	35
<u>Freischütz hadművelet</u>	37
<u>Brjanszk környéki partizánellenes hadműveletek</u>	38